

İslam'da Sosyal Politika Kapsamında Sosyal Girişimciliğin Değerlendirmesi

Ahmet EFE^{1*}

¹ Ankara Kalkınma Ajansı İç Denetçisi

ÖZ

Son zamanlarda favori konular arasına giren sosyal girişimcilik ile ilgili politika ve uygulamalar daha çok merkez batı ülkelerinden esinlenerek oluşturulmaktadır. Bu çalışmamızda İslami bakış açısıyla İslam ekonomisinin sosyal girişimcilik ile ilgili temelleri incelenmektedir. İddiamız, İslam'ın evkaf gibi sosyal girişimcilik noktasındaki uygulamalarının başarılı tarihsel örnekleriyle mevcut olduğu ve geçmişteki iyi uygulamalardan hareketle daha tutarlı, mantıklı ve yararlı sonuçlar doğurabildiğidir. Ekonomi, sosyal politika ve İslam dini çerçevesinde yapılan analizlerde İslam'ın sosyal girişimciliği tesis etmedeki orijinalliği özet olarak ortaya konulmaktadır. Buna göre, dünya hayatını merkeze alarak diğer her şeyi dünyadaki maddi kazanımlar açısından araçsallaştıran batı kapitalizminin sosyal girişimcilik yaklaşımına nazaran geçici dünya hayatını ve bütün gereklerini ebedi olan ahiret hayatını kazanmak için bir araç olarak görüp her iki hayata da değerleri kadar önem vererek dünyevi varlıkların insanlık yararına seferberliğini sağlayan İslami içtimai teşebbüs yaklaşımının üstünlüğü anlaşılmaktadır. Bu noktada her türlü yeni gelişmeden istifade etmeye ve yenilikçi teknik araçları kullanmaya olanak sağlanırken imanın gereğini ve ihlası koruma noktasında niyetlere ve yaklaşımlara özel önem verilmesi gerektiği önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: İslam ekonomisi, sosyal politika, sosyal girişimcilik, kamu yönetimi

Social Entrepreneurship as part of Social Policies from the Islamic Perspective

Abstract

Practices related with social policies and social entrepreneurs are formed and applied with the light of western best practices. In this study, with an approach of Islamic point of view, the underpinning basis of Islamic economics related to social entrepreneurs are being searched. Particularly in setting up of economic principles with their basis from the holy Koran is being searched in brief with some specimens and comparisons with western practices. Our argument is that since basics of Islamic economics on social entrepreneurship are valid and pervasive and its results can be more congruent, sustainable, logical and beneficial in providing human happiness and easing burden of worldly life. Therefore, in comparing western practice that centralizes worldly life in primer focus by subjugating everything that can serve material progress and capital accumulation as means of production or productive relations, with Islamic economics that takes world only as a temporary place but worthwhile to the extent that it preserves life of the hereafter by subjugating whatever exist as creature means relation of which should be based on Divine consent. Therefore wielding new methods and approaches within Islamic tradition and virtue, social

*Sorumlu Yazar (Corresponding Author): Ahmet EFE

Ahmet EFE; CISA, İç Denetçi Ankara Kalkınma Ajansı, 1322 cadde no 11
Çankaya Ankara Tel: +90 (03123100300), Fax: +90 03123093407 E-mail:
afe@anakaraka.org.tr

Geliş (Received) : 11.04.2017

Kabul (Accepted) : 29.06.2017

Basım (Published) : 30.06.2017

entrepreneurship can produce more positive and sustainable results in comparison with a secular and materialistically rent seeking backed and positivistic approach.

Key words: Islamic Economics, social policy, social entrepreneurship, public management

Giriş

Bir sosyal bilim olarak ekonomi, insanların ve toplumların sahip oldukları sınırlı kaynaklarıyla onların sürekli gelişen sınırsız ihtiyaçlarını karşılama bilimi veya ekonomik tercihleri analiz ederek belirli teori ve kavramlar ışığında değerlendirmek olarak tanımlanabilmektedir. İnsan ihtiyaçları ve tercihleri kuşkusuz insanın etkisi altında bulunduğu toplumsal değerler ve kurumsal uygulamalara göre değişkenlik gösterebilmekte ve ekonomik tercihlerin piyasaya yansıtılmasında davranışların arkasında bilinç düzeyi, algılar, inanışlar ve kültürel değerler kadar kurumsal politika ve uygulamalar da etkili olmaktadır. Bu nedenle ekonomik tercihleri ve işçi-işveren ilişkilerini salt açıdan ekonomik fayda veya objektif kullanım/değişim değerleri yaklaşımı ile açıklayabilmek tek başına olanaklı değildir. Çünkü iktisat pozitif olduğu kadar normatif ve objektif olduğu kadar sübjektif parametrelerin de dikkate alınarak değerlendirildiği bir bilim dalıdır. Sosyal girişimcilik ise hem ekonomik, hem sosyolojik ve hem de dini öğeleri içerisinde barındırabilen yeni bir bilgi alanıdır. İslam dini ise sosyal hayatla ve ekonomik alanla ilgili pek çok düzenlemede bulunması nedeniyle bu bağlamda incelenmesi olanaklıdır.

İslam, Arapça kökeninde “*salema*” kelimesinden türemiştir ki manası barış, saflık, itaat ve dâhil olma anlamlarını taşımaktadır. Dini tabirle İslam, Allah’ın iradesine teslim olma ve onun kanunlarına itaat etmeyi ifade etmektedir. Yaklaşık olarak çoğunluğu Müslüman olan 57 ülke mevcut olup toplamda Müslüman sayısı ise Dünya nüfusunun dörtte birini oluşturmaktadır (Ahmad, 2011, s. 589).

Müslüman ülkelerdeki ekonomi ve kamu yönetimi ilgili kurumsal düzenlemeler, politika paketleri ve yaklaşımlar daha çok modern ekonomi ve yeni kamu yönetimi anlayışından etkilenmektedir. Sosyal girişimcilik de bunlardan birisidir. Bu anlayış daha çok sosyal alanlarda da kapitalist uygulamalar gerçekleştirerek kapitalizmin insani boyutunu ortaya koymak gibi bir amaç taşımaktadır. Kapitalist ülkelerde bu alandaki politika ve teşvikler daha çok kamusal hizmet alanına girebilen ancak bütçe yükü nedeniyle gönüllü girişimciler tarafından yaptırılması yeğlenen uygulamalar olarak göze çarpmaktadır. Allah rızası ve karşılıksız bir şekilde maddi olanakların seferber edilmesi kapitalist ve maddeci bir yaklaşımla açıklanabilmesi olanaklı değildir. Belki görünürde insancıl ancak gerçekte bir takım maddi güdülerin işletilerek bazı sonuçların elde edilebildiği söylenebilir. Ancak Müslüman ülkelerin diğer alanlarda olduğu gibi sosyal girişimciliği de doğrudan batılı uygulamalardan ve en iyi uygulama çerçevelerinden almaya çalışması doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü buna benzer yöntemler genelleştirilerek amaçlara ulaşılmasını sağlayamamaktadır. Tarihsel, dini ve kültürel öğelerle birlikte harmanlanması ve alt yapısının buna göre kurgulanması durumunda sosyal girişimcilikten beklenen yararlar sürdürülebilir bir şekilde elde edilebilecektir.

FETÖ gibi yapılanmalarda olduğu gibi sosyal girişimcilik olarak nitelendirilebilecek pek çok yapılanmanın zamanla topluma zarar verebilecek bir ejderha haline gelebildiği görülmüştür. Bu da tarihsel ve kültürel öğelerden yoksun olarak batı modeli bir örgütsel teşebbüsün ekonomi, finans, eğitim, bürokrasi ve siyasi yelpazelere sahip olmasının hegemon güçler tarafından suiistimal edilebilmeyi ve bu şekildeki kurguların masumane bir sunum ile gelişmekte olan ülkelerin bağımsız davranmalarını engelleyecek bir pranga şeklinde kullanılabilmesine olanak tanıyabilmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun özünde ise maddi teşekküller, sermaye birikimi, örgütlenme ve lobicilik ile ulvi hislerin ve dini duyguların maddi çıkarlar için kullanılması ve küresel kötülüklerin emelleri için planlı ve sistematik bir şekilde seferber edilmek söz konusudur. Cemaat yapıları aynı zamanda birer sosyal girişimcilik örneği olarak gösterilebilirlerken FETÖ ile meydana getirilen tahrip bu tarz yapıların aslında bir sosyal girişimcilik olmadığı masumane bir toplumsal hareket sayılmadığı halde kirletilen cemaat ismi ve sivil alanda gerçekten toplumsal yarar için çalışan cemaat tarzı yapılara karşı potansiyel bir tehdit varsayımının yaygınlaşmasına yol açabilmektedir. Bu durum sivil toplum ve sosyal girişimciliğin gelişmesini engelleyici bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Literature Islamic and Political Sciences 2017, 2 (1): 47-72

İnsanlık tarihi yüz yıllardır sosyal girişimcilik örneklerine tanıklık etmiştir. Toplumsal fayda ya da sosyal fayda amaçlı yüz binlerce organizasyon kurmuşlar ve faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Teorik olarak “sosyal girişimcilik” olarak ifade edilememiş olsa da aslında bu faaliyetler veya organizasyonlar birer sosyal girişimcilik örneğidir. Nasıl ki insanların ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak üzere çeşitli kâr amaçlı işletmeler kuruluyorsa, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak için de sosyal organizasyonlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sosyal ve psikolojik ihtiyaçlar elbette kâr amacı güden işletmeler tarafından da karşılanabilir. Ancak, bazı insanlar sırf sosyal fayda temin etmek için kâr amacı gütmeyen çeşitli organizasyonlar oluşturmaktadırlar. Okullar, çeşmeler, vakıflar, sivil toplum kuruluşları, öğrenci kulüpleri, dernekler veya platformlar hep bu amaçlarla kurulmuştur. Bunları kuran kişiler sosyal girişimcilerdir. Bu kişilerin temel özellikleri, geniş bir sosyal vizyona sahip olmaları, finansal açıdan yeterli olmaları, ihtiyaç odaklı düşünceleri ve sosyal değişimi destekliyor olmalarıdır (Özdevecioğlu & Cingöz, 2009, s. 92).

Öncelikle İslam’ın gereklerinin doğru bir şekilde anlaşılması ve bunların tarihsel düzlemde nasıl uygulanmış olduğunun ortaya konulması gerekir. Ancak tarihsellik ve İslami gelenekten kopuk bir şekilde batı ile entegrasyona girerken batılı ülkelerin uygulamalarına hayran olarak kendi geçmişini sorgulamadan benimsemeye çalışmak doğru bir yaklaşım değildir. Doğru olan kendi tarihsel, toplumsal ve ekonomik koşullarına uygun bir şekilde geçmişte uygulanabilmiş olan başarılı kurumsal ve ilkesel deneyimleri mevcut zamandaki ihtiyaçlar ve kaynaklar çerçevesinde en iyi bir şekilde adapte etmeye çalışmaktır. Vakıf müessesesi başta Osmanlı olmak üzere pek çok İslam ülkesinde geçmişte yaygın bir şekilde uygulanmış ve sosyal girişimciliğin nasıl başarılı bir şekilde toplumun tüm katmanlarını içerecek ve temel sorunları sürdürülebilir bir şekilde öz-düzenleme ve gönüllü bir şekilde sivil toplumun gerçekleştirebilmiş olduğunun en büyük timsali olarak görülmektedir.

1. Metodoloji

Araştırmamızda betimleyici ve ilişki arayıcı mantıksal analiz metotları kullanılmaktadır. Araştırmamızın temel varsayımı, dini düşünce ve kabullerin insanın ekonomik davranışlarını etkilediği ve İslam ekonomisinin de Müslümanların davranışlarının oluşumunda bir parametre olarak değerlendirilebileceği ve dolayısıyla sosyal girişimcilik ile ilgili politika ve uygulamalarda referans alınabileceğidir. Temel iddiamız da İslami ilkelerin ekonomik hayattaki sorunları çözüm sağlayabilecek düzeyde ve özellikle sosyal girişimcilik alt yapısının mevcut olduğudur.

Bu çalışmamızda temel amaç, İslam ekonomisinin sosyal girişimcilik boyutuna dair detaylı bir çalışma yapmak değildir. Zira bu ancak bir kitap çalışmasına konu edilebilecek düzeyde kapsamlı bir analiz ve değerlendirmeyi gerektirmektedir. Buradaki temel amaç, İslam ekonomisinin sosyal girişimcilik ile ilgili temellerinin olabildiğinin ortaya konularak bunların modern iktisadın dayandığı batı tarzından farklılık arz ettiğini göstermektir. Bu nedenle de İslam ekonomisi disiplini üzerinde yaptığımız bu araştırma ile ekonominin istihdam ve sosyal politika boyutuyla literatüre katkıda bulunmak gerektiği düşünülmüştür. Buna göre araştırma sorularımız şu şekilde belirlenmiştir:

1. *İslam ekonomisi sosyal girişimcilik açılarından analiz edilebilir mi?*
2. *Sosyal girişimcilik bir sosyal politika aracı olarak İslam’a uygun bir şekilde kullanılabilir mi?*

Yukarıda belirtilen araştırma sorularına cevap aranırken öncelikle ilgili sorunlar değerlendirilerek araştırma problemi yapılandırılmakta; sosyal girişim ve girişimcilik ile ilgili tanımlamalar farklı yaklaşımlarla birlikte ortaya konulmakta; sosyal girişimciliğin küresel ve ulusal ölçekte sosyal girişim örnekleri kısaca belirtilmekte; İslam’da sosyal politika kapsamında sosyal girişimcilik değerlendirilmekte ve en nihayet Risale-i Nur tefsirindeki hususlar çerçevesinde nasıl bir katkıda bulunulabildiği analiz edilerek araştırma soruları cevaplanmaya çalışılmaktadır.

2. Araştırma Problemi

Temel araştırma varsayımımız sosyal girişimciliğin de ekonomik alanla ilgili olduğu ve sosyal girişimcilerin dini ve kültürel değerler gibi moral motivasyonlarına ve içinde buldukları ekosistemin sağladığı olanaklar ölçüsünde başarılı olabilecekleridir. Ancak sosyal girişimcilik kavram ve uygulama teknikleri açısından batılı ülkelerdeki uygulamalardan esinlenerek Müslüman ülkelere yansıtılmaya çalışıldığı için kurgusal felsefesi, kullanılan yöntemler, moral motivasyonlar ve içinde bulunan ekosistem tarafından beslenmesi gibi noktalarda sorunlu olabileceğidir. İkinci varsayımımız ise sosyal girişimciliğin sosyal sorunları kolaylaştırması toplumsal süreçleri iyileştirmesi ve içtimai konularla ilgili olması nedeniyle devletin sosyal politika alanındaki düzenlemeleri kapsamında da girmektedir. Bunun anlaşılabilmesi için de Müslüman bir ülke olan Türkiye'nin ekonomik ve siyasi gerçeklerinden hareketle İslam ekonomisi çerçevesinde kavramsal ve kuramsal boyutlarıyla birlikte analiz yapılması gerekmektedir. Ancak İslam ekonomisi ile ilgili teori ve pratiğin Müslüman ülkelerde de henüz tam yerleşmemiş olması da başka bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira ekonomik, idari ve politik kurumlar ile uygulamalar merkez batı ülkelerinden esinlenerek kurgulanmış ve hala bu noktadaki hegemonya kırılabilmiş değildir. Bu konularda pek çok araştırma yapılmıştır. Aşağıda bir kaçından örnek verilmektedir.

Bazı araştırmacılara göre İslam ekonomisi çalışmalarının başarısız olmasının nedeni, modern ekonominin epistemolojik ve sosyo-tarihsel temellerini yani kökündeki meta-ilkeleri başarılı bir şekilde kapatmadan onları İslam'ın normatif pozisyonuna göre dönüştürememesidir. Al-Attas'a göre, bilginin İslamlaştırılması için modern ekonominin kökünde yer alan felsefi temeller İslam'ın metafizik ve değerbilimsel (axiological) çerçevesine göre kritik bir şekilde ayarlanarak yerleştirilebilmesi gerekir (Jha, 2013, s. 171). Müslüman toplumlarda sosyal girişimcilik ve sosyal inovasyon gibi yeni paradigmalardan da doğrudan kabul edilmesi yerine bunların İslami perspektifte ve tarihsel düzlemde toplumsal hayata yansıtılabilmiş olan benzer uygulamaların olup olmadığı ve bunlarla ne derece uyuşabildikleri noktasından değerlendirilmesi gerekir.

Bazı araştırmacılar ise İslam ekonomisi ile ilgili çalışmalarda stratejik vizyon eksikliği sorunu olduğu tespiti yapılmıştır. Buna göre, kuramsallaşma çabalarının metodolojik olarak doğru olmadığı, aslında yapılması gerekenin “*İslam ekonomi teorisi*” değil, “*ekonominin İslami teorisi*” olduğu iddia edilmiştir. Bunun için de insanın ekonomik davranışının incelenmesi gerektiğinden İslam ekonomisinin bu sorunu çözebilmesi için öncelikle fizik ve matematik gibi pozitif fenlerden boşanarak biyoloji, sosyoloji, psikoloji ve felsefe gibi insan yaşamını konu edinen bilimlerle evlenmesi gerektiği savunulmuştur (Khan, 2013). Yeni çıkan her paradigmanın aslında İslam içerisinde mevcut olduğu savunularak doğrudan benimsenmesi bir risk teşkil etmektedir. Zamanın ihtiyaçları ve toplumsal gereklilikler çerçevesinde değerlendirilerek İslam'ın temel değerleriyle çatışmayan uygulamaların benimsenmesi olanaklıdır. Ancak benimsenecek yeni değerlerin veya yöntemlerin İslami çerçevede karşılığının olması durumunda bunların da belirlenerek denklem içerisinde konulması gerekir.

Bazı araştırmacılara göre, İslam'ın kendisine has karakteristiği olmasından dolayı modern ekonomi yaklaşımından temelinde ayrıştığı iddiası çerçevesinde yapılan bir araştırma sonucunda “*İslâm'ın bütünlüğü nazar-ı itibara alınmadan ve İslâm bütün boyutlarıyla hayata taşınmadan yapılan iktisat çalışmaları, “İslâm kapitalizmi” veya “faizsiz ve zekâtlı kapitalizm” olmaktan öteye geçemeyeceği*” sonucuna varılmıştır (Çayiroğlu, 2014). Bu noktada önemli olan illa ki her şeyin İslami bir çerçevede sunulmaya çalışılmasından kaynaklanan problemlerli yaklaşımdır. İslam'ın aşkınlığı ve değerler üstü olarak kabul edilmesi iman gereği olarak normal kabul edilse bile her meselenin İslami modelini bulmaya çalışırken kapitalist düzen içerisinde bazen maddi ve materyalist amaçlara hizmet eden değerler veya paradigmalardan da İslamlaştırılmaya çalışılması anlamına gelebilir.

Günümüzde ekonomik dengeleri olumsuz olarak etkileyen en önemli hususlardan birisi sosyal devlet harcamalarıdır. Sosyal harcamalar için kapitalizmin bir formülü yoktur. Neo-liberalizm ile biçimlenen kapitalist düzen sendika ve sivil toplum gibi baskılar olmasa zayıflar devlet yardımından da mahrum bırakılarak doğal seleksiyona tabi tutulacaklardır.

Literature Islamic and Political Sciences 2017, 2 (1): 47-72

Sosyal güvenlik bilinci yerleşmiş, sosyal güvenlik kültürüne sahip toplumlarda beklenen öncelikle yüksek prim ödeme oranıdır. Dolayısıyla sosyal güvenlik ahlakı ile prim tahsilatı arasında doğru orantı vardır. Tam tersi bir durumda yani sosyal güvenlik bilincine sahip olmayan ve sosyal güvenlik ahlakına sahip olmayan toplumlarda (örneğin, sigortasız çalışmanın normal görüldüğü toplumlarda) prim geliri oranı düşük olacaktır. Ne kadar mükemmel bir sosyal güvenlik sistemi geliştirilirse geliştirilsin sosyal güvenlik ahlakına sahip olmayan bir toplumda sistemi düzgün işletmek mümkün değildir. Bu nedenle ekonomik, siyasal, toplumsal, kültürel ve dinsel tüm faktörler kullanılarak sosyal güvenlik ahlakının topluma kazandırılması gerekmektedir (Canbay & Demir, 2013). İktisat, tasarruf gibi değerlerle israfın her alanda önlenmesi pek çok ekonomik ve sosyal sorunların çözülmesine olanak sağlayabilir. Bu bağlamda devlet bütçesi üzerindeki sosyal harcamaların da azalarak kamu mali disiplininin sağlanması olacaktır.

Müslüman toplumların geri kalmışlıklarının nedenleri üzerine daha pek çok analiz yapılmıştır. Ancak ekonomik sorunların çözümü için genelde çeşitli politika paketleri ile kurumsal yapılar üzerinde durulurken İslam ekonomisinin çözüm sağlama kabiliyetinin göz ardı edilmesi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik faaliyetler kapsamındaki girişimciliğin eksik veya yetersiz kalması durumunda inovasyon, üretkenlik, rekabetçilik ve dolayısıyla da üretim ve ihracat olumsuz etkilenmektedir. Sosyal alandaki girişimciliğin eksik olması durumunda ise sosyal harcamalar, sosyal politikaların yükünün artması nedeniyle ve kamu maliyesi ve bütçe zorlanmakta ve dolayısıyla devlet borçlanması ve faiz oranları arttığından ekonomik olumsuzluklar meydana gelebilmektedir. Bu noktada kamu mali bütçesi, ekonomik dengeler ve sosyal barış açısından sosyal girişimciliğin bazı sorunları giderebilecek potansiyelde olarak değerlendirilebilir.

Sivil inisiyatifin sosyal alanda sorumluluk almasıyla bu alanda devlete düşen bürokrasi, mali yük ve denetim zafiyeti azalabildiğinden dolayı sürdürülebilir bir şekilde sosyal girişimcilik üzerinden sosyal ve ekonomik sorunların çözümlenebilmesi olanaklı görülmektedir. Ancak Müslüman ülkelerde sosyal girişimcilik ile ilgili uygulamaların İslami gelenek ve İslam ekonomisi gerekleri ile birlikte değerlendirilmeden batılı uygulamaların referans alınması bir araştırma sorunsalı olarak ele alınmaktadır. Batılı değer yargılarının hâkim olduğu ve kapitalist sistem içerisinde kendi dinamikleriyle bir değer ifade edebilen paradigmalarda doğru şekilde kendi dini, sosyolojik, ekonomik ve toplumsal gerçekliklerimiz çerçevelerinde uyarlanmaması durumunda sürdürülebilir bir şekilde somut faydalar üretebilmesi olanaklı görülmemektedir. Bu çalışmamızda ekonomik dengeleri olumsuz etkileyen girişimci ekosistemi zafiyetlerini gidermesi beklenen sosyal girişimciliğe İslami perspektifle çözümleme yapılmaktadır.

3. Sosyal Girişim-Girişimci Tanım ve Yaklaşımları

Günümüzde sosyal girişimler dernek, vakıf, özel şirket, kooperatif veya (Türkiye’de şu anda yasal olarak tanımlanmasa da) sosyal amaçlı şirket olarak faaliyet gösterebiliyorlar. Sosyal girişimciliğin pek çok tanımı yapılabilmektedir. Bu tanımlar arasında referans alınan Koenig’e⁴⁴ göre: “...sosyal girişimler tek bir kategori altında toplanamıyor ve kendilerini çoğu zaman farklı dünyalar arasına sıkışmış buluyorlar (veya bilinçli olarak kendileri bu konumda olmayı tercih ediyorlar): Pazarın gereksinimlerine göre çalışsalar da aslında çoğu zaman pazarın işleyişini değiştirmeyi hedefliyorlar. Bu durum sosyal girişimcileri kurulu düzen ile karşı karşıya getirirse de, dünyamızın karmaşık sorunlarını çözme becerilerinden dolayı var olmaları kritik önem taşıyor”.

Aşağıdaki tablo 1’de literatürdeki farklı tanımlar verilmektedir.

Tablo 1. Muhtelif Sosyal Girişimcilik Tanımları

⁴⁴ Bkz: <http://gundem.milliyet.com.tr/-sosyal-girisimcilik-ve/gundem/ydetay/1729407/default.htm>

Miller (1983)	Bir firmanın, teknolojik yenilik ve ürün-pazar ilişkisine yönelik eylemleri ve yaklaşımları.
Kanter (1985)	Yeni kombinasyonların yaratımı.
Gartner (1985;1989)	Yeni organizasyonların hayata geçirilmesi sırasındaki risk süreci.
Schuler (1986)	Var olan/Hayata geçirilmesi planlanan iş modelleri çerçevesinde yeni ve yaratıcı ürünler/servisler sunma pratiği.
Stevenson ve Jarillo (1990)	Bireylerin, kendi ilgi alanları veya dahil oldukları organizasyonlar çerçevesinde fırsat kollama süreci.
Jones ve Butler (1992)	Şirketlerin fırsatların farkına varma, planlarını yaratıcı bir yöntemle organize etme ve üretim faktörlerini değerlendirerek artı değer yaratma süreci.
Krueger ve Brazeal (1994)	Mevcut kaynaklara bakılmaksızın fırsat peşinde koşma.
Kouriloff (2000)	Yeni bir girişim oluşturma süreci.
Shane ve Venkataraman (2000)	Gelecekte üretilmesi planlanan ürünler için fırsatları, yaratıcılığı ve istismarın kimler tarafından yapıldığını ve ne gibi sonuçlar doğurduğunu keşfetme ve bunları fırsatlara dönüştürme süreci.
Low (2001)	Yeni bir kurum oluşturmak.
Martin ve Osberg (2007)	Sınırları belirlenmiş ve nihai olan sosyal getiriler çerçevesinde fırsat kollama ve değerlendirilen fırsatlar aracılığıyla hedefe ulaşım doğrultusunda artı değer yaratma pratiği.
Di Domenico (2010)	Girişimcilik ruhu ışığında fırsat ve kaynakların farkında olma, kollama ve bu olguları belirlenen sosyal problemlere çözüm sunabilecek sürdürülebilir yeni kaynaklara dönüştürme süreci.

Kaynak: (Okandan & Görgülü, 2012, s. 12)

Görüldüğü gibi, sosyal girişimcilik terminolojisi hızla yaygınlaşsa da bu alan henüz daha kesin tanım ve yaklaşımların oluşması için çok erken bir seviyede olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle yukarıda gösterildiği üzere farklı çalışmalarda farklı sosyal girişim ve girişimci tanımları ile karşılaşılacaktır. Bunların dışında şu şekilde tanımlar da mevcuttur:

“Sosyal girişimcilik yenilikçi bir yaklaşımla yeni girişimler yaratarak ya da var olan organizasyonların yönetilmesi ile sosyal refahı arttırmak için fırsatları keşfederek, tanımlayarak ve kullanarak oluşturulan bir süreci içeren aktivitelerdir.”⁴⁵

“Kâr amacı gütmeyen, özel ya da kamu sektörlerine karşın ya da bunların içinde ortaya çıkan, sosyal değer yaratan, yenilikçi girişimler sosyal girişimlerdir.”⁴⁶

“Sosyal girişimcilik sosyal misyon tutkusunu ile iş disiplini, yeniliği ve yaygın bağlantıları kombine eder.”⁴⁷

“Sosyal girişimci daha az ayrıcalıklı olanlara sosyal bir fayda sağlamak üzere tüm girişimcilik özelliklerini kullanarak finansal olarak bağımsız, kendine yeten ve sürdürülebilir bir yapı kuran bireydir”.

Abu Saifan tarafından yapılmış olan bu son tanıma göre sosyal girişimcileri diğer girişimcilerden ayıran dört özellikten bahsedilir (Abu Saifan, 2012). Sosyal girişimciler;

- Görece olarak daha az hizmet alanlara sosyal fayda sağlamak üzere misyonlarını yerine getirmeye adanmışlardır, (*Misyon odaklılık.*)
- Diğer girişimcilerden farklı olarak sahip olunan özelliklerin kombinasyonu ile *girişimci bir şekilde davranarak* eyleme geçerler, (bu farkı özellikler Tablo 1 'de detaylandırılmıştır)

⁴⁵ Bkz: http://gkd.comu.edu.tr/images/form/dosya/dosya_520210.pdf

⁴⁶ Bkz: http://timreview.ca/sites/default/files/article_PDF/Saifan_TIMReview_February2012_2.pdf

⁴⁷ Bkz: <http://www.ediindia.org/Creed/data%5CSurinder%20Pal%20Singh.htm>

- Güçlü bir inovasyon ve şeffaflık kültürüne sahip *girişimciliğe yönelik kurumlarda* çalışmalarını sürdürürler,
- Hak edilmiş-kazanılmış gelir (earned income) stratejilerini planlayan ve uygulayan *finansal olarak bağımsız kurumlarda* faaliyet gösterirler. Amaç finansal olarak kendine yeter bir durumdayken hedeflenen sosyal faydayı oluşturmaktır. Bu amaca; kendine yetmek, bağışlara ve devlet fonlarına olan ihtiyacı, bağılılığı azaltmak ve önerilen sosyal faydanın daha geniş olarak servis edilmesini artırmak üzere kar amaçlı ve sosyal amaçlı aktiviteleri birleştirerek ulaşılabilir.

Aşağıdaki tablo kar odaklı girişimcilerin ve sosyal odaklı girişimcilerin ortak ve farklı özelliklerini özetlemektedir:

Tablo 2. Girişimcilere Özgü Nitelikler

Kar Girişimcilere Özellikler	Odaklı Özgü	İki Tür İçin Ortak Olan Özellikler	Sosyal Girişimcilere Özgü Özellikler
Yüksek başarı gösterir		Yenilikçi	Misyon lideri
Risk alır		Kendini işine adanmış	Duygusal anlamda güçlü
Organize eder		İnsiyatif alan	Değişim öncüsü
Stratejik düşündür		Lider	Düşünce lideri
Değer üretir		Fırsatları takip eden	Sosyal değer üreten
Bütüncül bakış açısına sahip		Israrcı	Sosyal olarak duyarlı
Arabulucu		Adanmış	Yönetici
			Vizyoner
			Oldukça güvenilir

Kaynak: (Abu Saifan, 2012, s. 25)

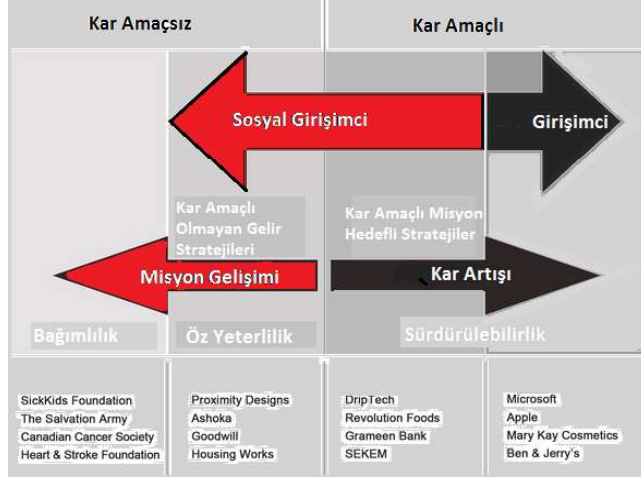
Sosyal girişimciler aşağıda belirtilen iki iş stratejisi kapsamına giren alan ve statülerde faaliyet gösterirler:

1. Kar-Amacı Gütmeyen (Non-profit with earned income strategies):

Kendine yetmek üzere sosyal ve ticari girişim faaliyetlerini birlikte yürüten sosyal girişimlerdir. Bu stratejide sosyal girişimci hem sosyal hem de ticari olan bir kurumu yönetir, elde edilen gelir ve karlar sağlanan sosyal faydanın daha da geliştirilmesi için kullanılır.

2. Misyon Odaklı Kar Amacı Güden (For-profit with mission-driven strategies):

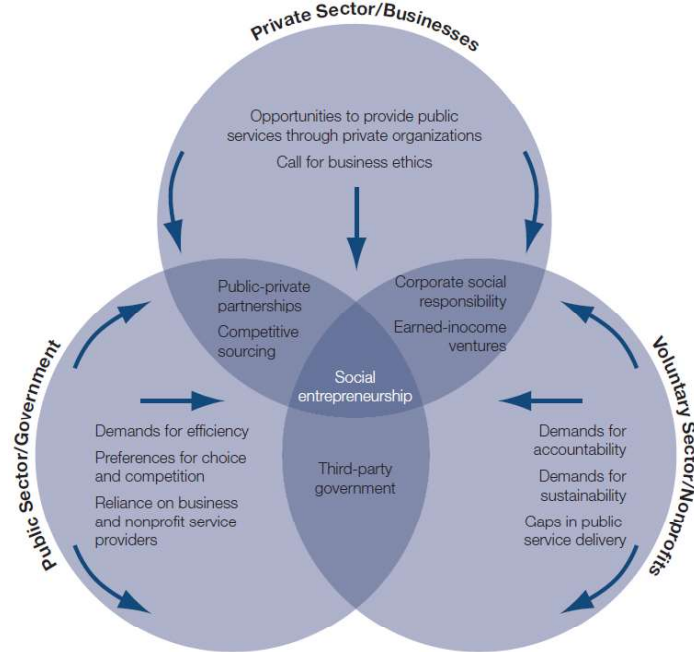
Sürdürülebilirliği sağlamak üzere sosyal ve ticari aktiviteleri birlikte yürüten sosyal amaçlı işlerdir. Bu yaklaşımda, sosyal girişimcinin yönettiği kurum hem sosyal hem de ticari bir kurumdur, finansal olarak bağımsızdır ve ayrıca kurumun kurucuları ve yatırımcıları elde edilen kazançtan pay edebilirler.

Şekil 1. Sosyal Girişimlerin Sınırlarını Gösteren Girişimcilik Spectrumu⁴⁸

Kaynak: (Abu Saifan, 2012, s. 26)

Uzun yıllar sosyal girişimcilik alanında çalışmalar yapan IE Business School Profesörü Rachida Justo'ya göre toplumsal sorunlar giderek artıyor ve karmaşıklaşıyor. Gelişmekte olan ülkelerde, sorunlar eğitim, sağlık, yolsuzluk ve su gibi doğal kaynak azlığı ekseninde artıyor. Gelişmiş ülkelerde ise, çevre sorunları, zihni ve ruhsal sağlık, obezite, toplumsal yalnızlık gibi konular ön plana çıkıyor. Devletler veya çok uluslu şirketler sorunlar karşısında yetersiz kaldığı için, sosyal girişimciliğe olan ihtiyaç da giderek büyüyor. Dünyanın en başarılı sosyal girişimcilik örneklerine ABD, İngiltere ve AB ülkelerinde rastlanmaktadır. Oysa gelişmekte olan ülkelerin sosyal girişimlere daha fazla ihtiyacı olduğu belirtilmektedir.

Şekil 1. Kamu, Özel ve Sivil Toplum Sektörlerinin Kesişiminde Sosyal Girişimcilik Gösterimi

Kaynak: (Wolk, 2008, s. 164)

⁴⁸ Bkz: <http://www.myfikirlar.org/sosyal-girisimcilik-projeleri.html>

Literature Islamic and Political Sciences 2017, 2 (1): 47-72

Andrew M. Wolk tarafından yapılan çalışmadan alınan yukarıdaki şekilden anlaşıldığı gibi, sosyal girişimcilik kamu, özel ve sivil toplumun kesişiminde meydana gelmektedir. Hem bir kamusal amaç mevcut olmalı, hem gönüllü kimselerin manevi amaçlarını gerçekleştirmek için çabaları olmalı hem de çarkı döndürmek için bir takım gelir getirici veya destek sağlayıcı piyasa mekanizmalarından da beslenebilmelidir.

Kuşkusuz sosyal girişimciler sosyal bir alanda bir takım sorumluluklar alarak bazı sosyal sorunların çözümlenmesine veya azaltılmasında katkıda bulunmaktadır. Bu alanda alınan sorumluluklar sosyal devlet harcamalarında kamu bütçesinin yükünü hafifletici etki doğurabilmektedir. SA 8000 adı altında geliştirilmiş olan “sosyal sorumluluk standardı” ise firmalara bazı başlıklar altında sosyal sorumluluk duygusuyla hareket ederek bir takım masraflara katlanmaları ve ilgili başlıklarda meydana gelen sorunları çözmeye çalışmaları noktasında yetkinlik belgesi vermektedir. Gün geçtikçe büyüyen sosyal sorumluluk yatırım fonlarının SA 8000 Sosyal Sorumluluk Standardına işletmelerin ilgi göstermesinde etkili olduğu söylenebilir. ABD’deki yatırımların %10’u bu fona aktarılmakta ve sosyal sorumluluk kapsamında değerlendirilebilecek faaliyet yürüten şirketlere destek olmak için kullanılmaktadır. Söz konusu yatırım fonlarıyla tütün, silah vb. üreticilerine yatırım yapmayarak cezalandırmakta, ellerindeki fonları, işgörenlerine ve çevreye duyarlı firmalara yönlendirerek onları ödüllendirmektedirler. Bu fonlardan yararlanmak isteyen işletmelerin sosyal sorumluluklarını yerine getirip, getirmediüklerinin denetlenmesi ayrı bir önem taşımaktadır. Türkiye’de anılan standardı alan sadece altı firma bulunmaktadır (Budak, 2015, s. 28).

3. Sosyal Girişimcilik Örnekleri

Sosyal girişimcilik henüz literatürde kendine yer bulmaya çalışan bir alan olduğu için bu alanı meşrulaştırmak üzere karmaşık sosyal problemleri çözen bireylerin (girişimcilerin) başarı hikâyeleri kullanılmaktadır. Örneğin, 2004 yılında Stanford üniversitesi “*Entrepreneurial Design for Extreme Affordability*” kursunun bir parçası olarak sosyal ve çevresel problemlerin çözümünde girişimcilik prensiplerinin kullanılmasını teşvik eden “*Social e-lab*” programını başlatmıştır. Bu program sayesinde birçok başarılı sosyal girişim örneği ortaya çıkmıştır, bunlardan bazıları “[DripTech](#)”⁴⁹, “[Sağlıklı Çocukları Koruyalım](#)”⁵⁰ ve “[Kucaklayalım](#)”⁵¹dir.

Driptech küçük ölçekli çiftçilerin ihtiyacı için tasarlanmış uygun fiyatlı, yüksek kaliteli sulama sistemleri üretir. Firma ürünlerini yerel kamu kurumları, şirket partnerleri ve STK lar aracılığı ile Hindistan ve Çin’de dağıtmaktadır.

Embrace Stanford üniversitesinde bir sınıf projesi olarak “*Yenidoğan hipotermisi*” sorununun çözümü için var olan yaklaşımların kullandığı ürünlerden %1 daha az maliyetli bir ürün tasarlama görevi sonucunda ortaya çıkmış bir girişimdir. Tasarımlarının başarılı olmasının ardından ürünlerinin devamı ve ihtiyacı olan bölgelere dağıtımı için fon bularak hayatını sürdürmüştür. 2008’de kar amacı gütmeyen bir yapıda kurulan girişim, 2012’de bu yapıdan ayrılarak kar odaklı sosyal girişim olarak “*Embrace Innovations*” adını almıştır.

2000 yılında kurulan Projecthealthychildren hükümetlere ve endüstrilere ülke ve pazar bazında “zorunlu gıda güçlendirme programları” tasarımları ve uygulamaları konusunda yardım hizmeti sağlayan küçük bir kar amacı gütmeyen organizasyondur. (güçlendirilmiş gıda: Orijinalinde içinde olmayan ancak, önemli besin elementlerinin eklenmesiyle elde edilen besin değeri güçlendirilmiş gıdalar.) Gıda güçlendirme işleminin harcanan her 1 \$ için 9 \$’lık bir fayda sağladığı tahmin edilmektedir.

⁴⁹ Bkz: <http://www.driptech.com/>

⁵⁰ Bkz: <http://www.projecthealthychildren.org/>

⁵¹ Bkz: <http://embraceglobal.org/>

3.1. Muhammed Yunus Örneği

Tarihsel gelişim süreci ikinci Dünya Savaşı'na dek uzanan sosyal girişimcilik kavramının uygulama boyutu Muhammed Yunus ile 1970'li yıllarda daha fazla önem kazanmıştır. 1974 yılında gerçekleştirdiği eylemi ve düşüncesiyle ekonomik, ideolojik ve siyasal önyargıları hiçe sayarak kendi projelerini kabul ettirmeyi başaran Muhammed Yunus'un uygulamaya taşıdığı 'Sosyal girişimcilik' kavramı, O'na bu alanda 2006 Yılı Nobel Barış Ödülü'nü getirmiştir. Mikro-kredi sisteminin gelişmesini sağlayan Harvard mezunu Yunus, Bangladeş'te 1976 yılında fakirler için tamamen sosyal bir amaç için kurduğu bankayı, inovasyon ve kararlılıkla dünyanın 81 ülkesinde faaliyet gösterir bir hale getirdi⁵².

2006 yılında Nobel Barış Ödülü (nobelprize) alan Muhammed Yunus'un sosyal inovasyonun başarısı ne kendisinin İktisat Profesörü olmasına ve ne de yerel yönetimler tarafından desteklenmesine bağlı olarak değerlendirilmelidir. Onun en büyük eseri olarak görülen Grameen Bank vasıtasıyla yaratılan inovatif mikro kredi olanaklarının muhatabı, toplumsal ölçekte en altta yer alan kesimlerden başkası değildir. Burada hemen şunu not etmek gereklidir ki, Muhammed Yunus'un yoksul kesimlerle ilgili uzunca süreler devam eden çalışma ve gözlemleri, bu tür bir inovasyon gerçekleştirmesine sonuç vermiştir (Koç, 2010, s. 206).

3.2. Kamu için Ashoka Yenilikçileri

Sosyal girişimcilik kavramının kurumsallaşmasında ise 1980 yılında William Drayton tarafından kurulan ASHOKA'nın önemli bir payı olmuştur. Kuruluş amacı sosyal girişimciliği desteklemek ve bir sektör olarak algılanmasını sağlayarak bu sektörü destekleyen mekanizmaları oluşturmaya çalışmak olan ASHOKA, sosyal değişimin toplumların içinden doğduğu anlayışına vurgu yaptı. Böylece, kuruluş, toplum içindeki her bireyin bir 'değişim oluşturucusu' (changemaker) olma potansiyeline sahip olduğu fikrini benimsemiş ve sosyal girişimcilerin her birini, toplum için diğerlerine kendilerinin de değişim oluşturabileceklerini gösteren bir rol modeli olarak kabul etmiş.

3.3. Sosyal Girişimcilik için Şıvap Kuruluşu

Ashoka gibi faaliyet gösteren dünyanın çeşitli bölge ve ülkelerindeki sosyal sorunları çözmeye adanmış girişimcileri desteklemeyi, onlara gerekli fonları sağlamayı amaçlayan ve sosyal girişimcilik literatüründe sıklıkla referans gösterilen, olgunlaşmış diğer sosyal girişim yapılarından bazıları ise, dünya barışı ve refahı için büyük ölçekli değişimler için gerekli yatırım ve bağlantıları sağlamak üzere kurulmuş "[The Skoll Foundation](http://www.skollfoundation.org/)"⁵³ ve sürdürülebilir sosyal girişimcilik için lider modeller oluşturup dünyaya yaygınlaştırmak üzere kurulan "[Schwab Foundation for Social Entrepreneurship](http://www.schwabfound.org/)"⁵⁴ dir.

---

⁵² <https://www.microfinancegateway.org/sites/default/files/mfg-en-paper-the-rise-and-fall-of-muhammad-yunus-and-the-microcredit-model-jan-2014.pdf>

⁵³ <http://www.skollfoundation.org/>

⁵⁴ <http://www.schwabfound.org/>

3.4. Pratham

Hindistan'dan Madhav Chavan'ın liderlik ettiği Pratham, her çocuğun okula gitmesini, yeterli gıdayla beslenmesini ve gerekli eğitimi almasını amaçlayan bir sosyal girişim örneği olarak bilinmektedir. En önemli ve ayırıştırıcı özelliği ise çok az kaynakla büyük başarılar elde edilebildiğinin bir göstergesi olması noktasındadır. Kentsel ve kırsal alanlarda faaliyet gösteren Pratham, düşük maliyetli çözümleri hayata geçirmek için gönüllüleri harekete geçirmek ve bu sayede devlet politikalarının daha verimli uygulanmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Özellikle köylerde ve düşük gelirli kırsal kesimlerde okul öncesi eğitim düzenleyerek okuma yazmanın yaygınlaştırılmasında katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Sonuca dayalı bir politika geliştiren Pratham, "Read India" adlı programıyla 1 milyonu aşkın gönüllüyü ve öğretmenin eğitilmesini sağlayarak 34 milyon çocuğa temel eğitimin ulaştırılmasında çok kritik rol üstlenmiştir. Dünya'da okuma yazma bilmeyen nüfusun %40'ının Hindistan'da olduğu düşünüldüğünde, Pratham'ın bir sosyal girişimcilik örneği olarak eğitim alanında en büyük başarı örnekleri içerisinde gösterilmektedir. Okuma yazma bilmemenin diğer ekonomik ve sosyal negatif sonuçları beraberinde getirdiğine inanan Pratham, topluluklarla, ailelerle ve kamu kuruluşlarıyla çalışarak eğitim programları sağlamayı, eğitim standartları oluşturmayı, eğitim reformlarını savunmayı ve yenilikçi programları test etmeyi amaçlayan bir yapı haline gelmiştir. Hindistan'da 28 eyaletten 21'inde faaliyet gösteren Pratham, 2008-2010 yılları arasında Punjab eyaletindeki devlet okulu öğretmenlerinin %89'una eğitim sağlamıştır. Pratham ayrıca her sene 25,000 gönüllünün yardımıyla 700,000 haneyle görüşerek eğitim alanında dünyanın en kapsamlı anketlerinden birini hazırlamıştır (Singh, 2016).

4. Türkiye'de Sosyal Girişimcilik ve Örnekleri

Sosyal girişimcilik kavramı kapsamına girebilecek faaliyet ve projeler sadece sivil toplum ve kar amaçlı kuruluşlar tarafından değil aynı zamanda devlet kurumları ve özellikle yerel yönetimler tarafından uygulanmaktadır. Özellikle 5393 sayılı Belediyeler Kanununda; "İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor; sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır" şeklinde bir hüküm olmasından dolayı belediyeler tarafından sosyal sorumluluk kapsamında değerlendirilebilecek çok çeşitli etkinlikler düzenlenmekte ve projeler uygulanmaktadır. Bu kapsamındaki projelerin pek çoğu 5449 sayılı Yasa ile kurulan kalkınma ajansları tarafından da desteklenmektedir.

Günümüzde sosyal girişimler İngiltere, ABD, Belçika gibi pek çok ülkede ayrı statülerde yer alarak ticari işletmelerin yükümlülüklerine göre bazı avantajlar elde etmektedirler. Türkiye'de sosyal girişimler özel bir tüzel kişiliğe sahip olamamaktadır. Vakıf dernek kooperatif ya da şirket olarak kurulan sosyal girişimler kar amacı güden bir şirket gibi kazançları açısından Kurumlar Vergisine, çalıştırdıkları kişiler ve gayrimenkulleri açısından Gelir Vergisine, satın aldıkları ve sattıkları mal ve hizmetlerden dolayı Katma Değer Vergisi'ne tabidirler. Aşağıdaki örnekler Türkiye'deki sosyal girişimcilik örneklerinden bir kaçıdır. Bu alanda çalışmalar devam etmekle birlikte kamu oyu duyarlılığı ve farkındalık açısından henüz istenilen düzeyde ilgi oluşmadığı ifade edilebilir. Aşağıdaki örneklerden de görüleceği üzere, bunların hepsinin batıdaki uygulama modelleri ve en iyi uygulama şekillerine göre veya onlardan esinlenerek oluşturulan sivil yapılar olduğu söylenebilir.

4.1. AKUT (Arama Kurtarma Derneği)

17 Ağustos 1999 depreminde tüm Türkiye'nin tanıdığı ve büyük bir sevgi duyduğu AKUT⁵⁵, sadece 2013'te 247 operasyonda, 293 kişinin hayatını kurtarmış. Dünyada çözüm bekleyen pek çok sorunun sosyal girişimlerle çözülebileceğinin en güzel örneklerinden olan AKUT, kurumsal iş sürekliliği planları yaparak elde ettiği gelirlerle, arama kurtarma çalışmalarını finanse edebilmektedir. AKUT kurucu başkanının FETÖ

⁵⁵ <http://www.akut.org.tr/>

soruşturması kapsamında gözaltına alınmasının sosyal girişimcilik faaliyetlerini olumsuz etkileyip etkilemeyeceği zamanla anlaşılacaktır.

4.2. Tarımsal Pazarlama

Tarımsal Pazarlama⁵⁶ yaptığı projelerde, teknolojinin kullanımını yaygınlaştırarak ve teknolojinin imkânlarını kullanarak, kırsal alanda yaşayan ve tarımsal üretimle uğraşanların bilgi ihtiyaçlarını giderek verimliliklerini ve karlılıklarını arttırmayı, buna bağlı olarak yaşam kalitelerini yükseltmeyi amaçlayan bir sosyal girişimdir. 1 milyon civarı çiftçiye ücretsiz hizmet veren tarımsal pazarlama platformunun üye sayısı 250 bin civarındadır.

4.3. Sosyal İnovasyon Merkezi

Sosyal İnovasyon Merkezi (SİM)⁵⁷ karşılanmamış toplumsal sorunlara yenilikçi çözümler üreten bir sosyal girişimdir. Geliştirdiği, uyguladığı veya desteklediği yenilikçi fikir ve projeler ile insan, toplum ve gezegene yönelik sürdürülebilir bir yaşam için katkı vermektedir. Sosyal inovasyon merkezi adı altında pek çok üniversite ve sivil toplum kuruluşu tarafından çeşitli uygulamalar, platformlar ve araştırma üniteleri kurulmaktadır. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi tarafından 2016 yılında kurulan Sosyal İnovasyon Merkezi için Resmi Gazetede bir yönetmelik⁵⁸ bile yayımlanmıştır. Anılan yönetmelikte merkezin amaçları şu şekilde belirtilmektedir:

- a) Sosyal inovasyon alanında disiplinlerarası araştırma, uygulama ve politika geliştirme çalışmaları için ortak bir platform oluşturmak,
- b) Sosyal sorunlara yenilikçi çözüm önerileri sunmak,
- c) İnovasyon, değişim ve dönüşüm alanlarında somut toplumsal çıktısı olan akademik araştırma odaklı projeler üretmek,
- ç) Bölgesel kalkınmaya yönelik ekonomik, sosyal ve çevresel alanlarda disiplinlerarası araştırmalar yapmak ve bölgesel kalkınma alanında uzmanlaşmış kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak,
- d) Sosyal inovasyon alanında bölgesel, ulusal ve uluslararası ilgili kurumlarla işbirliği yapmak, işlevsel bir paydaş ağı kurmak ve sosyal inovasyon konusunda sürdürülebilir bir arayüz işlevi görmek,
- e) Ankara'nın ve Türkiye'nin zengin sosyal birikim ve kültürel varlığını geliştirmeye, bireylere eşit ve kaliteli yaşam sunulmasına ve sosyal uyumun güçlendirilmesine katkı sunmak.

4.4. Karanlıkta Diyalog

“Karanlıkta Diyalog ile 1,5 saat boyunca zifiri karanlık bir ortam sizleri bekliyor. Parkta dolaşmak, bir caddede karşıdan karşıya geçmek, vapura binmek gibi gün içerisinde rutin olarak gerçekleştirdiğimiz aktiviteleri karanlıkta yapmaya ne dersiniz?”

---

⁵⁶ <http://www.tarimsalpazarlama.com/>

⁵⁷ www.sosyalinovasyonmerkezi.com.tr

⁵⁸ <http://resmigazetem.com/ankara-sosyal-bilimler-universitesi-sosyal-inovasyon-uygulama-ve-arastirma-merkezi-yonemligi-04-12-2016/>

Literature Islamic and Political Sciences 2017, 2 (1): 47-72

Görme engelli rehberler eşliğinde yapılan bu 1,5 saatlik tur ile şehirlerimizin engelli yurttaşlarımıza ne kadar uyumsuz olduğunu ve ne kadar zor koşullarda yaşadıklarını çok daha iyi anlayacaksınız. 8 kişilik gruplar halinde yapılan 1,5 saatlik turun bedeli tam 25 TL, öğrenci ise 17 TL. Bilet satışıyla giderlerini karşılayan Karanlıkta Diyalog başarılı bir sosyal girişim örneğidir⁵⁹.

4.5. Sosyal Sorumluluk Platformu (SSP)

Ankara Kalkınma Ajansı tarafından organize edilen Sosyal Sorumluluk Platformu (SSP)⁶⁰ sosyal sorumluluk projelerine kaynak ayıran/ayırma potansiyeli olan ve doğru proje ortağını arayan şirketler/kamu kurumları/bireysel bağışçılar ile faaliyet gösterdikleri alanlarda uzmanlığa sahip ve faaliyetlerine destek arayan sivil toplum kuruluşları arasındaki iletişimi kolaylaştırmayı ve böylece sosyal sermayeyi güçlendirmeyi amaçlayan yeni ve güçlü bir etkileşim platformudur. Aşağıdaki hedef gruplar ve alanlar üzerinde çalışan sivil toplum kuruluşları ve bunlara sponsor olmak isteyen özel sektör işletmeleri, kamu kurumları ve bireysel bağışçılar platform davet edilerek sponsor ve/veya gönüllü çalışan olarak sosyal sorumluluk almaları sağlanmaktadır:

- Terör Mağdurları
- Gaziler ve Şehit Yakınları
- Engelliler / Hastalar ve Aileleri
- Kadınlar
- Çocuklar / Gençler
- Yaşlılar
- Göçle Gelenler
- İşsizler
- Yoksullar
- Kırsal ve Kentsel Gelişim
- Çevre

Yukarıda bahsedilen konularda hazırlanmış bulunan 20 projeden sadece 6 tanesine sponsor bulunmuşken diğer projeler için henüz bir sponsorluk ve/veya gönüllü çalışma noktasında katkıda bulunabilecek sosyal girişimciler bulunamamıştır.

4.6. Yolyola

Yolyola⁶¹ ile aynı yönde seyahat eden kişiler, birden çok araba ile seyahat etmek yerine arabalarını paylaşıyor. Bu sayede özellikle İstanbul gibi yoğun trafikli şehirlerde daha az araç trafiğe çıkıyor. Hem trafik rahatlıyor, hem doğa daha az kirleniyor, hem de seyahat edenler daha ekonomik bir alternatif

---

⁵⁹ <http://dialogistanbul.com/anasayfa>

⁶⁰ <http://www.sosyalsorumluluk.org.tr/ankara/>

⁶¹ <http://www.yolyola.com/>

kavuşuyor. Yolyola, bir sosyal girişim ile pek çok soruna çözüm üretmenin mümkün olduğunu gösteren örnek bir sosyal girişimdir. Benzer bir uygulama geniş ve büyük araçlar için Yolo⁶² adı altında kurulmuştur.

4.7. Diğerleri

Yukarıda sayılan araçlar dışına aşağıdaki uygulamalar da yaygın olmamakla birlikte mevcuttur.

- [Sen-De-Gel](#)
- [Gençtur](#)
- [Zumbara](#)
- [Buğday Derneği](#)
- [Eşya Kütüphanesi](#)
- [Askıda Ne Var?](#)
- [Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı](#)
- [Karanlıkta Diyalog](#)
- [Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği](#)

Okandan ve Görgülü (2012) tarafından yapılan bir araştırmada bazı sosyal girişimcilik örnekleri analiz edilerek bunların değerleri, işbirlikleri, özel sektör desteği alıp almadıkları ve ortan yönleri açısından değerlendirmeler yapılmıştır. Aşağıdaki tablodan görüldüğü üzere, bahsi geçen özellikle açısından pek çok farklılıklar olduğu söylenebilmektedir.

---

⁶² <http://www.yolo.com.tr/>

Tablo 3. Sosyal Girişimciliklerden Örnek İncelemeler

Kurum	Değer	İşbirlikleri	Özel sektör desteği	Ortak değerler
AYDER	Engelsiz bir toplum yaratma hedefi	UNDP-DPT, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Babylon, Ghetto, OTTO-Santral, Beyoğlu Sanat Galerisi, Mikado Consulting.	Coca-Cola, Vodafone.	- Enerji. - Adanmışlık. - Tutku. - 25-30 yıllık bilgi birikimi.
Buğday	Doğa ile uyumlu yaşamı desteklemek, Know-how paylaşımı	GENÇTUR, NTV, ATV, Airport Outlet Center, Yerel yönetimler.	-	- Sosyal ağlar. (Ashoka üyeliği) - Dominant ve güçlü kişilik.
Çöp(m)adam	İnovasyon, kadın iş gücünün piyasaya katılımını desteklemek	KEDV, KAMER.	Unilever.	- Sosyal girişimin geleceği için kâr etme zorunluluğu. (virtuous vicious cycle) - Yaşayarak öğrenme.
GENÇTUR	Gençlere yönelik güvenilir hizmet anlayışı sunmak	Buğday, Akademi, - Birleşmiş Milletler.	-	- Alternatif çözüm yolları üretme yetisi.
KEDV	Dar gelirli kadınların yaşam standartlarını ve ve işgücü potansiyelini arttırmak.	ŞHÇEK, Çöp(m)adam, Kadının Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları.	Citibank, Ideefixe, Microsoft.	- Rapor yazma ve fon arama becerisi.

Kaynak: (Okandan & Görgülü, 2012, s. 20)

Kırılmaz (2013) tarafından sosyal girişimcilik ekosistemi analizi kapsamında Türkiye’de vakıf ve derneklerin finansal gelir kaynakları incelendiğinde daha çok bağışlar, sübvansiyonlar ve gelir getirici faaliyetlere dayanarak ayakta kalmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

5. İslam’da Sosyal Politika ve Sosyal Girişimcilik

Sosyal politika alanına giren emeklilik, sağlık sigortası, istihdam hakkı, işçi hakları, sigorta ve iş güvenliği gibi temel hususlar günümüzde pek çok gelişmiş ülkenin bile içinden çıkamadığı veya bütçe yönünden ciddi zorluklarla karşılaştığı bir alan haline gelmiştir. Özellikle yaşlıların bakımı gelişmiş ülkelerde en sorunlu olan alanlardan birisidir. Ayrıca son zamanlarda en büyük sorun haline gelen mülteci sorunu gibi sosyal sorunlar sosyal politika alanını da aşarak farklı boyutlara ulaşmıştır. Türkiye tarafından 15 Milyar dolar civarında olduğu söylenen Suriye mültecilerine yapılan harcamalar kamu maliyesini ve ekonomik istikrarı zor duruma sokmuştur. FETÖ ve PKK gibi terör örgütlerinin sistemi bozmak, anarşi ve kaos oluşturma çabaları da sosyal alandaki belirsizlik, endişe ve başarısızlık beklentilerini arttırmıştır. Suriye’de meydana gelen insanlık suçları ve kısa dönemde çözümsüzlük beklentisi Türkiye’de ekonomik ve sosyal ilişkilerin sınırlarını zorlamaya başlamıştır. Vatandaşların sabretmeye devam etmesi, fedakârca paylaşması ve kışkırtmalara karşı sağduyulu davranması sosyal girişimcilikte de öncü olabilecekleri anlamına gelmektedir.

İslami perspektifle sosyal alandaki sorunların büyük bir kısmı Müslümanlar tarafından gönüllü bir şekilde sürdürülebilir bir uygulama biçimine dönüştürülerek çözümlenebilir. Hatta sosyal girişimcilik gibi modern paradigmalara da gerek olmadan klasik ve geleneksel uygulamaların canlandırılması, Müslümanların bilinçlendirilmesi ve Allah rızası için gayrete gelerek faaliyetlerde karşılıksız çalışma yoluyla pek çok sosyal sorun giderilebilir. Ancak bunun için gerekli idari, hukuki ve kurumsal alt yapının oluşturularak bu alanda meydana gelen suiistimalleri önleyerek güven ortamının tesis edilmesi gerekmektedir.

Literature Islamic and Political Sciences 2017, 2 (1): 47-72

Günümüzde 'sosyal devlet' iddiasında olan her devlet, kendi kendine yeterli olamayan yardıma muhtaç vatandaşlarını -uygulamada bir takım aksaklıklar olsa da- himayesine alma idealine sahiptir. Bu gün devletler sosyal siyasetin en önemli araçlarından olan sosyal güvenlik sistemi ile maiyetindeki yoksul vatandaşlara insan haysiyetine yaraşır bir hayat standardı sunma çabası içindedirler. Bu yaklaşım, modern dünyanın devlet anlayışında ulaştığı en önemli aşamalardan birisidir. Ancak şurası bir gerçek ki, yardıma muhtaç vatandaşların himayesini bireylerin merhamet duygularına bırakmadan, sabit ve muayyen bir gelir olan zekâtın harcama alanları arasında ilk iki sırada zikrederek, modern dünyanın son dönemlerde ulaştığı bu aşamayı İslam bin dört yıl önce ortaya koymuştur (Dumlu, 2011, s. 221).

Aslında sosyal refahın temini de, bir manada adil gelir dağılımının sağlanmasına bağlıdır. Çünkü sosyal refahtan bahsedilebilmesi için, toplumun genel itibarıyla, aşırı zengin ve fakirlerden değil de, orta sınıf insanlardan meydana gelmesi ve bunun yanında işsizlik, fakirlik ve açlık gibi problemlerin de giderilmiş olması gerekmektedir. Başka bir tabirle, toplum içinde sadece belli bir zümrenin ekonomik seviyesinin yüksek olmasıyla toplumsal refah gerçekleşemez (Çayıroğlu, 2014, s. 172). İslam dininin getirdiği fitri prensipler kolayca uygulanabileceğinden ve sürekli olumlu sonuçlar alınacağından dolayı, nevi şahsına münhasır bir "Sosyal Refah Devleti" nin ortaya çıkması imkânsız değildir. Hz.Peygamber, devletin halkın her türlü ihtiyacını gidermek zorunda olduğunu belirtmiştir. Devlet, halkın refahından sorumludur. *"Kendisinin hiçbir destekçisi olmayanın destekçisi devlettir."*, *"Müminin işleri ile mükellef olan fakat onların refahı için samimiyet ile çalışmayan bir devlet başkanı, onlar ile beraber asla cennete giremez."* (Tirmizi, müslim). Bu hadisler ışığında Kamu idaresi, halkının can ve mal güvenliğini sağlamak ve onlara normal yaşama standartları oluşturmak ile mükelleftir. Ancak sosyal devlet uygulamalarının tamamen devlet bütçelerine bırakılması kamu maliyesi açısından ciddi bir yük oluşturmakta ve bu da mali disiplinsizliğe yol açabilmektedir. Kamu kaynaklarının yeterli olmaması durumunda borçlanmaya başvurulması durumunda özel yatırımların azalması ve faiz lobisinin güçlenmesi gibi temel sorunlar artabilmektedir. Bu nedenle de sosyal girişimcilikle sosyal devlet kapsamında değerlendirilen pek çok uygulama sivil inisiyatif tarafından toplumsal koşullarda karşılanabilir. Bu da "insanların en hayırlısı insanlığa yararlı olandır" şeklindeki Hadis içeriği ile de uyumaktadır. Ancak burada devlet politika ve kurumsal yapılarıyla sosyal girişimcilik ile ilgili düzenlemeler yaparak sürecin kolaylaştırılması, şeffaflaştırılması ve hesap verebilirliğin artırılmasına çalışabilir.

Devletin güdeceği sosyal politikanın temel hedefi, bütün toplum kesimlerine barış, adalet, refah ve güvenlik götürmektir. İşbirliği (co-operation) esaslarına göre sanayi ve tarım kesimlerinde çalışanlar ile serbest meslek erbabı olanların kuracağı sosyal birlikler, hem devletin bu kimseleri murakabe esası altında tutabilmesinin, hem de bütün halkın sosyal güvenliğinin teminatlarından biridir (Tabakoğlu, 1988, s. 128). Özellikle İslam toplumlarında geçmişte uygulanan vakıf müesseseleri güçlendirilebilir ve bu alanda desteklenebilirler. Ancak vakıfların bir lobicilik ve vergi kaçırma müesseseleri olmaması için bir takım önlemler alınmalı bu konuda denetim ve kontrol mekanizmaları güçlendirilmelidir.

İslam, sosyal dayanışmayı Kefaret Kurumu ile de desteklemiştir. Keffaret, bazı görevleri yerine getiremeyen veya bazı yasaklanmış işleri yapan kişilerin izlemeleri gereken yollardır. Bu öncelikle içinde bulunduğu durum sebebiyle psikolojik eziklik taşıyan Müslüman'ın tekrar İslam toplumuna kazandırılmasını, verdiği sadaka ile nefsinin temizlenmesini amaçlar. Mesela yanlışlıkla bir Müslüman'ı öldüren diğer bir Müslüman, gerekli olan cezası yanında, bir mümin köle azat edecek ve iki ay peş peşe oruç tutacaktır. Ettiği yemini bozan kimse de on fakiri doyuracak veya giydirecek veyahut da bir köle azat edecektir. Bunlara gücü yetmeyen kişinin de üç gün oruç tutması gerekir. Oruç veya zihar kefareti için de ekonomik hayata olumlu olan cezası, altmış fakiri, sabahlı-akşamlı doyurmaktır. Keffaretleri gerçekleştirecek bir sosyal girişimciliğin kurumsal ölçekte yapılandırılması durumunda bunun sosyal ve ekonomik sorunları gidermede ciddi rol alabileceği düşünülmektedir. Görüldüğü gibi İslam fıkhi hükümleri dahi ekonomik sosyal faydayı sağlayıcı yönere sahiptir.

Fakirlerin ihtiyacını gidermeye ferdi çalışma, zekât ve yakınlarının nafaka mükellefiyeti yetmiyorsa devlet bu gidermeyi üzerine alır. Devletin imkânları da yeterli gelmiyorsa bu takdirde fakirlerin zaruri ihtiyaçlarını karşılamak, Müslüman zenginlere, zekâtтан başka, farz-ı kifayedir. Bu bahsedilen zaruri ihtiyaçlar; yiyecek, giyinme, barınma ve tedavi gibi hususlardır. Devletin fertlerin zaruri ihtiyaçlarını temin etme

mükellefiyetleri içerisinde gayri Müslim vatandaşlar da girer. Kimsesiz ve çaresiz kalan gayri Müslimlere cizye mükellefiyeti kaldırıldığı gibi geçimleri de hazineye sağlanır.

İşçi hakları ile ilgili olarak İslami esasları anlamak için öncelikle Kuran ve Sünnete bakmak gerekir. Dolayısıyla İslam'la uyumlu olmayan emek politikalarını meşrulaştırmak için kendilerine göre bir İslami gerekçelendirmeye girişilmesi doğru değildir. Bu İslam'ın politikacıların tarafından kullanılması anlamına gelmektedir (Ahmad, 2011). İşçi ve işveren sendikaları da sendikaları da bu anlamda birer sosyal girişimcilik insiyatifi olabilirler. Sadece ekonomik kazanımlar değil yaşam koşullarının iyileştirilmesi, işçilere doğru kariyer planı çizilmesi, kendi uzmanlığı alanında bir teşebbüs kurabilecek işçilere bazı imkanların sağlanması ve işsizlerin sosyal ve ailevi sorunlarının tespit edilerek çözüme kavuşturulacağı platformların oluşturulması gibi konularda insiyaf alınabilir.

Yine devlet; halkın barınma, eğitim, sağlık, yaşlılık vb. gibi sorunların halletmek için bir sosyal girişimcilikle güçlendirilmiş bir sigorta sistemi kurabilir. Binaenaleyh, bu sistemin temel saiki kapitalizmde olduğu gibi sermaye birikimi değil, tamamen dini kaynaklı olan sosyal yardımlaşmadır. Zekâtın sarf yerlerinin serdediliş biçimi dikkatle incelendiğinde ilk dört sınıfta temlik, son dört sınıfta ise maslahat prensibinin esas alınacağı anlaşılmaktadır. Bu durum zekâtın hedef kitlesinin sadece şahıs eksensiz olmadığını bunun yanı sıra kurumsal harcamaları da içerdiği sonucunu ortaya koymaktadır. Bu itibarla zekâtın, sosyal güvenlik harcamalarından örtülü ödeneğe, kredi sandıklarından genel ve özel nitelikli kamusal harcamalara kadar geniş bir yelpazeyi kapsar nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla zekât kamu otoritesinin elinde sadece fakirlikle mücadelede kullanılacak tek yönlü bir araç değil aksine kamunun en temel gider kalemlerini finanse eden çok yönlü bir araç olduğu da iddia edilmiştir (Dumlu, 2011, s. 249).

Ayrıca, zekât sistemi ile vakıf sistemi sosyal güvenliğin finansmanında ve muhtemel sosyal tehlikelerin giderilmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Günümüzde negatif gelir vergisi ile ortaya çıkan eğilimler, zekât tarafından oluşturulan ve asırlar boyu uygulanan sisteme batıda deneme-yanılma yoluyla yeni yeni ulaşılmaya başlandığını göstermektedir. Negatif Gelir vergisi, bir asgari geçim seviyesi çizmekte ve bu çizginin üstündekilerden altındakilere, devlet tarafında bir gelir vergisi ödenmesi esastır. Adil gelir dağılımının sağlayıcı ve anti-enflasyonist özellikleri olan bu sistemin gelecekte sosyal güvenliğin yerini alacağı ileri sürülmektedir.

İslam'da burjuva veya toprak aristokrasisi gibi özel sınıfların yeri yoktur. Aynı şekilde İslam'da günümüzün en büyük problemlerinden birisi olan işçi ve işveren sınıfları ve aralarından geçen mücadeleden de bahsedilemez. İslam'a göre işçi-işveren ilişkileri mutlak değil nispi ilişkilerdir. Bu iki sınıfın sürekli ve kesin çizgilerle birbirinden ayrılması mümkün değildir. Yine yöneten ve yönetilenler veya zengin ve fakirler şeklinde kesin, sürekli ve mutlak bir sınıfsal ayırım da yoktur. İslam'da ırka dayalı bir üstünlüğün yeri de yoktur. Hiç şüphesiz İslam toplumundaki bu eşitlik prensibinin temelinde de, Müslümanlar arasındaki kardeşlik ilkesinin yanı sıra, bütün insanların Allah'ın kulu olmaları noktasında eşit olmaları hakikati yatmaktadır. Nitekim namaz, zekât ve hac gibi ibadetler de sınıfsız bir toplumun oluşmasında önemli bir fonksiyon eda etmektedir (Çayroğlu, 2014, s. 165).

Kuran, çeşitli ayetlerde, birey ve ailelerin servete verdikleri haddinden fazla önemle, onları kontrolsüz bir şekilde sokarak normal sosyal hayattan uzaklaştıracağını göz önünde bulundurmaktadır. Çünkü insanlar bazen serveti bir vasıta değil de bir gaye imiş gibi düşünebilmektedirler. Kuran'ın birçok ayetinde servet biriktirmeye çalışmanın emniyet ve istikrarı temin eden bir vasıta olmadığını fakat muhtaçlara yardım edilmesi, ihmanda bulunulmasını ve zekât verilmesini emretmiştir.

İslam, getirdiği miras hukukunu da servetin ve gelirlerin tabana yayılmasını sağlayan bir faktör olarak tesis etmiştir. Miras yoluyla servetlerin belli ellerde birikerek adaletsiz bir dağılım olmasını engeller ki bu, sosyal politika açısından otomatik stabilizatör görevini yapmaktadır.

6. Sosyal Girişimcilik İçin Kuran ve Hadislerden Temel Esaslar

Arapça dilinde birbiriyle benzer veya aynı anlamlara sahip olabilen pek çok kelime mevcuttur. Örneğin; "amel", "sa'y", "fiil" ve "kesb" kelimeleri neredeyse aynı anlamda genel olarak da "çalışma" ya karşılık

Literature Islamic and Political Sciences 2017, 2 (1): 47-72

gelen farklı kelimelerdir. Bunun yanı sıra her bir kelime de birbiriyle ilişkili ancak kullanılan cümle içerisindeki yüklenmek istenilen karşılığına göre farklı anlamlarda kullanılabilir. Örneğin “amel” kelimesi aşağıdaki anlamlarda kullanılabilir (Ahmad, 2011, s. 595):

- 1- Çalışma ve iş gücü
- 2- Davranış veya eylem
- 3- Üretim veya istihlal

Sosyal girişimcilik için kaynak ve referans noktası alınabilecek pek çok ayet mevcuttur. Aşağıda bu anlamda Kuran’da geçen Ayetlerden örnekler verilmektedir:

“..Kendilerine verdiğimiz nimetlerden infak ederler” (Kuran-ı Kerim, 2/3).

“Âdem'e isimlerin hepsini öğretti, sonra onları meleklerle gösterip, ‘Haydi davamızda sadıksanız bana sunuları isimleriyle haber verin.’ dedi.” (Kuran-ı Kerim, 2/ 31).

“Allah sizin için zorluk istemez, kolaylık ister.” (Kuran-ı Kerim, 2/185)

“İnsanlar tek bir ümmetti. Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdi.” (Kuran-ı Kerim, 2/ 213).

“Muhakkak ki sizden önce birçok olaylar, şeriatler gelip geçmiştir. Yeryüzünde gezin, dolaşın da yalancıların somunun nasıl olduğunu bir görün.” (Âl-i İmran, 3/137).

“Eğer Allah dileyseydi, elbette sizi tek bir ümmet yapardı.” (Kuran-ı Kerim, 5/48)

(O) ülkelerin halkı inanıp (Allah'ın azabından) korunsalardı, elbette üzerlerine gökten ve yerden bolluklar açardık; fakat yalanladılar, biz de onları kazandıklarıyla yakaladık.” (Kuran-ı Kerim, 7/96).

“Eğer topluca savaşa katılmazsanız, O sizi acı bir azaba uğratar ve yerinize başka bir kavmi getirir ve siz O'na zerrece bir zarar veremezsiniz. Allah'ın her şeye gücü yeter.” (Kuran-ı Kerim, 9/39).

“İnsanlar aslında tek ümmet idi. Başlangıçta hepsi tevhid inancına sahip iken sonra aralarında ihtilaf çıktı. Şayet Allah'tan nihaî hükmü kıyamete bırakma şeklinde önceden yapılmış bir vaat olmasaydı, ihtilaf ettikleri konudaki hüküm çoktan verilmiş, azap tepelerine inmiş olurdu” (Kuran-ı Kerim, 10/ 19).

“Sizden önceki devirlerden bakiyye sahipleri (kitap ehli) yer-yüzünde bozgunculuktan vazgeçirmeye çalışsalar, ne iyi olurdu. Fakat onların içinden kurtardığımız pek az kimse bunu yaptı. O zulmedenler ise şımartıldıkları refahın peşine düştüler ve hepsi de suçlu oldular.” (Kuran-ı Kerim, 11/ 116).

“Allah bir kavme verdiğini, o kavim kendisini bozup değiştirmedikçe değiştirmez. Allah bir kavme de kötülük murat etti mi, artık onun geri çevrilmesine de imkân yoktur. Onlar için Allah'tan başka bir veli de bulunmaz.” (Kuran-ı Kerim, 13/11).

“Biz ise istiyorduk ki, o yerde güçsüz düşürülenlere lütufta bulunalım, onları önderler yapalım, onlara (ötekilerin) yerini alduralım.” (Kuran-ı Kerim, 28/5).

“Andolsun ki, biz onlardan öncekileri de imtihandan geçirmiştir. Elbette Allah, doğruları ortaya çıkaracak, yalancıları da mutlaka ortaya koyacaktır.” (Kuran-ı Kerim, 29/3).

“De ki doğrusu Rabbim kullarından dilediğinin rızkını genişletir ve ona bir ölçüye göre verir; infak ettiğiniz herhangi bir şeyi, O yerine koyar, çünkü O rızk verenlerin en hayırlısıdır”(Kuran-ı Kerim, 34/39).

Literature Islamic and Political Sciences 2017, 2 (1): 47-72

“Hâlbuki fena düzen ancak sahibinin başına geçer. O halde öncekilerin kamunundan başka ne gözetiyorlar? Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişme (tebdil) bulamazsın. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir başkalaşma (tahvil) da bulamazsın.” (Kuran-ı Kerim, 35/43).

“Eğer siz yüz çevirecek olursanız, sizden başka bir kavmi getirip değiştirir. Sonra onlar, sizin benzeriniz de olmazlar.” (Kuran-ı Kerim, 47/38).

“Ey insanlar, gerçekten, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi halklar ve kabileler (şeklinde) kıldık. Şüphesiz, Allah katında sizin en üstün (kerim) olanınız, (ırk ya da soyca değil) takvaca en ileride olanınızdır. Şüphesiz Allah, bilendir, haber alandır.” (Kuran-ı Kerim, 49/13).

“..Onların mallarında ihtiyaç sahiplerinin ve yoksulların hakkı vardır” (Kuran-ı Kerim, 51/19).

“..Mallarında yoksullara ve muhtaçlara bir hak vardır” (Kuran-ı Kerim, 70/24).

“Allah'ın yardımı ve fetih geldiğin-de ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde, Rab-bine hamd ederek tespihte bulun ve O'ndan bağışlama dile.” (Kuran-ı Kerim, 110/ 1-2).

Konuyla ilgili hadislerden bir kaçını örnek olarak aşağıda verilmektedir:

“Din kardeşinin güler yüzlü karşılamaktan ibaret olsa hiçbir iyiliği küçümseme.” (Müslim, Birr, Hadis: 144)

“Kıyamet gününde mümin kulun terazisinde güzel ahlaktan daha ağır bir şey bulunmaz. Allah Teala çirkin hareketler yapan, çirkin sözler söyleyen kimseden nefret eder” (Tirmizi, Birr, Bab: 61)

“İyilik güzel ahlaktan ibarettir. Günah ise kalbini tırmalayıp durduğu halde insanların bilmesini istemediğin şeydir” (Müslim, Birr, 14,15; Tirmizi, Zühd, Bab: 2)

“Bir Müslüman güzel ahlakı sayesinde, gündüz oruç tutup gece namaz kılan kimselerin derecesine ulaşır.” (Ebu Davud, Edeb, Bab: 7; Tirmizi, Birr, Bab: 62)

“Küçüklerine acımayan, büyüklerimizin şerefini tanımayan bizden değildir.” (Ebu Davud, Edeb, Bab: 58; Tirmizi, Birr, Bab: 15)

Sosyal girişimciliğin en önemli yapı taşı hareket ve girişimdir. Yani bir eylemde bulunmak veya bir etkinlik yapmak için nefsinin hevasından ve rahatından feragat ederek bir takım fedakarlıklar yapmaktır. Kuran'da “amel” kelimesi 500 den fazla ayette geçmektedir. Ancak Hz. Peygamberin vefatından sonra âlimler tarafından yapılan yorumlarda “amel” günlük hayattaki genel anlamında değil daha çok ahirete ait sevap kazandıran işler anlamında dini terminoloji kapsamında değerlendirilmiştir. Ancak tüm bu ayetler hala üretim ve istihsal anlamlarını da taşımaktadırlar. Zira dünyanın ahiretin tarlası olduğu mealindeki hadis dikkate alındığında bu anlamda dünyada yapılan her iş aynı zamanda ahirete mal edilebilmektedir. Bediuzzaman, bu anlamda farkı bir yaklaşım ortaya koyarak her işte biri manayı ismi ve diğeri ise manayı harfî olmak üzere iki yön bulunduğunu, manayı harfî noktasında bakıldığında her iş ve her mevcut Allah'ın mülkü ve onun tasarrufu altında olduğu anlaşıldığından her şeyde nokta-i nazara göre günah veya sevap ciheti olabileceği ortaya konulmaktadır. Manayı ismiyle bakıldığında ise sebepler nokta-i nazarıyla her şey kendi nefsi için var ve kendisine hizmet ettiği için mülk sahibinden gasp ederek kendisine veya sebeplere atfettiğinden dolayı şekil olarak ibadet veya dini bir uygulama bile günah olabilmektedir. Bu hususta niyetin de büyük önemi olduğu şu şekilde belirtilmektedir:

“Ve keza nazar ile niyet, mahiyet-i eşyayı tağyir eder. Günahı sevaba, sevabı günaha kalbeder. Evet niyet âdi bir hareketi ibadete çevirir. Ve gösteriş için yapılan bir ibadeti günaha kalbeder. Maddiyata esbab hesabıyla bakılırsa cehalettir. Allah hesabıyla olursa, marifet-i İlahiyedir” (Nursi B. S., Mesnevi-i Nuriye, 1960, s. 51).

Literature Islamic and Political Sciences 2017, 2 (1): 47-72

Normal bir davranış bile niyetin şekline göre ibadet olabildiği için üretmek, çalışmak, gayret göstermek, zahmet çekmek, yardımda bulunmak veya bir sorunu çözmeye katkıda bulunmak gibi pek çok eylem nafîle ibadet sevabını verebildiği anlaşılmaktadır. Müslümanların veya insanlığın sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümlenmesi ve zorlukların aşılarak toplumsal refahın elde edilebilmesi için bir takım girişimlerde bulunulması durumunda insanların niyetine göre sonuçların elde edilebileceği söylenebilir. Eğer sosyal girişimcilikte niyet kendi pazarlamasını yapmak, şöhret elde etmek, politik girişimleri için zemin hazırlamak, toplum nezdinde bilinirliğini arttırmak veya siyasi karar mekanizmalarının dikkatini çekerek özel menfaatlerini elde etmek amacıyla bir platform olarak kullanılıyorsa bu tür girişimlerin sürdürülebilir olamayacağı söylenebilir. Çünkü gerçek niyetleri anlaşıldığında etraflarındaki samimi insanlar dağılacığı gibi kendileri de emellerine ulaştıklarında bu sosyal girişimcilikleri de sona erecektir. Ancak Allah rızası için toplumsal yarar niyetiyle sosyal girişimcilik yapılması durumunda ise samimiyet, sabır, organizasyon ve fedakârlık ölçüsünde sağlıklı sonuçlar alınabileceği söylenebilir. Nitekim “*insanlar helak olur, alimler kalır alimler helak olur ilmiyle amel edenler kalır ve ilmiyle amel edenler de helak olur ancak samimi ve ihlaslı olanlar kurtulur*” şeklindeki Hadisler de Müslümanların niyet, ilim ve amellerinden önce samimiyet ve ihlası gözetmeleri gerektiği anlaşılmaktadır.

“Amel” ile ilgili olarak türü, niteliği, düşünsel veya eylemsel olup olmadığı önem arz etmemektedir. Bu ilkeler işçi-işveren, öğretmen-öğrenci, amir-memur veya yönetici-vatandaş olup olmadığına bakılmaksızın kul olan herkesi kapsamaktadır. Kuran’da Hz. Nuh tarafından geminin fiziksel ve düşünsel güçle inşa edilmesinden (18: 77), Hz. Davud’un zırhlı elbiselerin üretiminden (34: 10), Hz. Musa’nın koyunları gütmesinden (28: 26) ve Hz. Yusuf tarafından yönetsel yeteneğinden dolayı Mısır Kralı tarafından hazineden sorumlu emir olarak atanmasından (12/ 55) bahsetmektedir. Kuran’da geçen peygamberlerin mucizelerinin insanlar için erişilebilecek nihai hudut olarak gösterildiğini ve insanlığın peygamberler tarafından açılan bu yolda ilerleyerek çalışma, keşif ve gayret ile sevk edildiği Risale-i Nur’da şu şekilde ifade edilmektedir:

“Evet, mu’cizat-ı Enbiyayı zikretmesiyle fen ve san’at-ı beşeriyenin nihayet hududunu çiziyor. En ileri gayatına parmak basıyor. En nihayet hedeflerini tayin ediyor. Beşerin arkasına dest-i teşviki vurup o gayeye sevk ediyor. Zaman-ı mazi, zaman-ı müstakbel tohumlarının mahzeni ve şuunatının âyinesi olduğu gibi; müstakbel dahi mazinin tarlası ve ahvalinin âyinesidir” (Nursi B. S., Sözlür, 1960, s. 254).

Dolayısıyla, Hz. Süleyman’ın bir günde havada iki aylık mesafeyi uçarak geçmek şeklindeki mucizesinin; “*Siz de nefsin tenbelliğini bırakıp bazı kavanin-i âdetimden güzelce istifade etseniz, siz de binebilirsiniz*” şeklinde ilahi bir mesaj olduğu, Belkıs’ın tahtını bir göz kırpması süresinde getirtmesi mucizesiyle ses ve görüntü naklinin ötesinde insanlar tarafından maddeyi de nakledebilmenin bir kanunun yaratılmış olduğu ve bunun keşfedilmesi gerektiğinin haberini verdiğini, cin, şeytan ve kötü ruhları emrine itaat ettirerek onları dünya işlerinde çalıştırmak şeklindeki mucizesiyle; “*Ey insan! Bana itaat eden bir abdime cin ve şeytanları ve şerirlerini itaat ettiriyorum. Sen de benim emrime müsahhar olsan, çok mevcudat, hattâ cin ve şeytan dahi sana müsahhar olabilirler*” şeklinde haber verildiğini, Hz. Musa’nın bir asayla taşa vurarak su çıkartması mucizesinin; “*Ey insan! Madem bana itimad eden bir abdimin eline öyle bir asâ veriyorum ki: Her istediği yerde âb-ı hayatı onunla çeker. Sen de benim kavanin-i rahmetime istinad etsen; şöyle ona benzer veyahut ona yakın bir âleti elde edebilirsin, haydi et!*” şeklinde anlaşılacak bir ders olduğunu ve Hz. İsa’nın en müzmin hastaları iyileştirmesi ve ölümleri dirilmesi mucizesinin ise; “*En müzmin dertlere dahi derman bulunabilir. Öyle ise ey insan ve ey musibettede benî-Âdem! Me’yus olmayınız. Her dert, -ne olursa olsun- dermanı mümkündür. Arayınız, bulunuz. Hattâ ölüme de muvakkat bir hayat rengi vermek mümkündür*” şeklinde nihai hudutları çizilmiş olduğunu ve insanlığın “amel”e teşvik edildiği anlaşılabilmektedir. (Nursi B. S., Sözlür, 1960, s. 253-260). Dolayısıyla her türlü sosyal ve ekonomik sorunun çözümü mevcut olup eksik olan doğru zamanda doğru şekilde organize olma ve gerekli insiyatifi ortaya koymaktır. Sürekli başkalarından öncülük ve olanak beklemek veya sosyal girişimcilerin kişisel menfaat veya topluma zararlı başka bir amaçlarının olduğu şeklindeki peşin yargı ve yanlış düşüncelerden kurtularak neler yapabileceğini tespit ederek bir harekette bulunmak veya ortaya konulan hareketlere de destek vermek en doğru olanıdır.

Literature Islamic and Political Sciences 2017, 2 (1): 47-72

“Ben bu zaman ve zeminde, beşerin hayat-ı içtimaiye medresesinde ders aldım ve bildim ki: Ecnebler, Avrupalılar terakkide istikbale uçmalarıyla beraber bizi maddî cihette kurûn-u vustâda durduran ve tevkif eden altı tane hastalıktır. O hastalıklar da bunlardır:

Birincisi: Ye'sin, ümitsizliğin içimizde hayat bulup dirilmesi.

İkincisi: Sıdkın hayat-ı içtimaiye-i siyasiyede ölmesi.

Üçüncüsü: Adavete muhabbet.

Dördüncüsü: Ehl-i imanı birbirine bağlayan nuranî rabitaları bilmemek.

Beşincisi: Çeşit çeşit sâri hastalıklar gibi intişar eden istibdad.

Altıncısı: Menfaat-ı şahsiyesine himmeti hasretmek”. (Nursi, Hutbe-i Şamiye, 1960: 20)

Burada dikkate alınması gereken bir husus ekonomik ve sosyal alanda batılı ülkelere karşı ezik olmamak ve kendi öz değerlerimizle de onlardan çok daha ileri noktalarda başarı elde edilebileceği noktasındaki umudu korumaktır. Bu nedenle de sosyal girişimciliğin toplumdaki ümitsizliği gidermek ve insanlara umut aşılama; insanlar arasında ilişkilerde doğruluktan ayrılmamak ve doğru davranmanın en temel erdem olarak görülmesi için çalışmalar yapmak; kan davası, mobbing, haset, kıskançlık ve su-i zan gibi işbirliğine zarar veren ve ortak çalışmanın temel dinamiklerini yok eden hissiyat ve anlayışların düzeltilmesine çalışmak; Müslümanların gerçek anlamda kardeş oldukları ve bu geçici dünyada kardeşleriyle paylaştığı ölçüde ahiretteki kazançlarının artacağı noktasında bilinç düzeyini geliştirmek; alevi-sünni, Türk-Kürt, Laz-Çerkez, sağcı solcu vb. gibi ayrımcılığı besleyen argümanları ve yaklaşımları kökünden kesmek; insanlara hükmetmeye çalışmamak ve insanların doğru bilgiye sahip olmaları durumunda doğru tercihlerde bulunabilecekleri noktasında gerekli düşünsel zemini oluşturarak başkalarının hürriyetine zarar vermeyecek ölçüde insanların hürriyet ve özgürlüğüne saygı duymak ve en nihayet hareketlerinde ve söylemlerinde sadece kendi menfaatini kast etmemek ve toplumsal faydanın kendisinin de faydasına olduğu noktasında maddi ve manevi motivasyonlarla halkın anlayışına kuvvet vermek gibi pek çok alanda sosyal girişimcilik faaliyetleri, organizasyonları ve yapıları her zaman fayda verecektir.

Görüldüğü gibi öncelikle toplumsal sorunların ve ihtiyaçların tespit edilerek doğru bir yöntem benimsenerek yola çıkılmalıdır. Doğrudan batıdaki uygulamaların “orda var bizde de olsun” şeklindeki kopyacı bir yaklaşımla sürdürülebilir sonuçlar alınabilmesi olanaklı değildir.

Sonuç

Ekonomi insan tercihlerine göre şekil almaktadır. Her tercih insan yaşamını ve hayatının devam ettirilmesiyle ilişkili olduğundan dolayı bir istihdam ve sosyal politika alt yapıya dayandırılabilir. Kuşkusuz tüketici olarak hane halkının üretici, istihdam edici ve vergi veren olarak yatırımcıların harcama alanları ve miktarları ile ilgili tercihleri ekonomideki sorunları ve çözümleri belirleyen davranışlarına göre makro ve mikro ekonomik değişkeler etkilenmektedir.

Dünyanın pek çok ülkesinde bir sosyal girişimi kurup büyütme, bir ticari girişimi kurup büyütme çok daha zor olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda sosyal girişimcileri destekleyen sivil toplum örgütlerinin sayısının artması önerilmektedir. Ancak sosyal girişimcilik görüntüsü altında lobicilik, menfaat ilişkileri, gizli gündemler, politik hedefler ve topluma zararlı olabilecek veya gayr-i ahlaki sonuçları olan uygulamalar yapılabilir.

Burada kritik bir konu da sosyal girişimciliğin sürdürülebilirliğidir. Kapitalist bir bakış açısıyla bakıldığında sürdürülebilir bir finansman mekanizması olmaması durumunda sosyal girişimciliğin başka gayeler gütmesi veya küresel ölçekte operasyon yapan örgütlerin güdümüne girebilmeleri söz konusu olabilir. FETÖ gibi yapılanmalar da sivil toplum adı altında pek çok vakıf ve derneği bünyesinde bulundurma, ulvi maksatlar için ulusal çıkarılara hizmet edildiği görüntüsü oluşturulmasına rağmen

Literature Islamic and Political Sciences 2017, 2 (1): 47-72

gelinesinde ulus aşırı örgütler veya küresel güçlerle işbirliği halinde veya onların güdümünde darbecilik veya terör faaliyetlerine karışacak ölçüde raydan çıkabilmeleri bu konunun önemini göstermektedir. Bu nedenle sosyal girişimcilik örneklerinin yapılanmaları, hedefleri ve faaliyetleri dışında finansal yapıları ve beslendikleri kaynakların da incelenmesi gerekir. Bu çalışmamızın boyutlarını aşacağı için sadece ilgisi nedeniyle değinilmesinde yarar görülmüştür.

Araştırma sorularımız aşağıdaki şekilde cevaplanabilmektedir:

1. *İslam ekonomisi sosyal girişimcilik açısından analiz edilebilir mi?*

Her dinde toplumsal yaşamla ilgili, diğer insanlar ve doğa ile olan ilişkileri düzenleyen hükümler az çok mevcut olup bu ilkelerin yaşam istihdam ve sosyal politikasını etkilediği ve bireysel tercihleri etkilediği genel olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda dindar insanların da iktisadi hayattaki tercihleri ve ekonomik davranışları değişebileceğinden dolayı üretim, tüketim ve yatırım ile ilgili seçimleri ve etkinlikleri de dini değer yargıları ile şekillenen istihdam ve sosyal politikaya göre değişim gösterebilecektir. Kuran’da sosyal girişimcilik için referans noktası teşkil edebilecek pek çok ayet mevcuttur. İslam kelime anlamında bile barış ve güven anlamını telkin ettiği için bu maksatla öncelikle bireylerin niyetleri ve davranışları ile sosyal barışı ve istikrarı bozmayacak şekilde davranmaları gerekmektedir.

“Müslüman elinden, dilinden ve belinden insanların emin olduğu kimsedir”, “En hayırlınız insanlığa en faydalı olanınızdır” ve “sevdiğiniz şeylerden infak ederek muhtaçlara yardım etmezseniz hakiki iman etmiş sayılmazsınız” anlamındaki Hadisler pek çoktur. Bunlar toplumsal yarar için insanların kendi imkanlarından fedakârlık yapmalarını, başkalarını gözetmelerini ve kendileri ihtiyaç sahibi de olsa başkalarının kendi nefislerine tercih ettirme yolunda manevi olarak yükselerek gerçek erdem ve fazilet sahibi olmayı sağlayıcı kilit hususlardır. Bu nedenle de sosyal alandaki soruların çözülmesine katkıda bulunmak, insanlara yararlı işletmek ve toplumsal faydayı düşünen organizasyonlar yapmak İslam’ın özünü barışık ve kapsam dahilindedir. Dolayısıyla İslam ekonomisi gereklilikleri kapsamında sosyal girişimcilik de analiz edilebilir.

2. *Sosyal girişimcilik bir sosyal politika aracı olarak İslam’a uygun bir şekilde uygulanabilir mi?*

Kuran ve Hadis ışığında yapılan bazı tefsirlerde bu hususlarda çıkarsamalar yapabilmek olanaklıdır. Bu konuda Bediuzzaman, Osmanlı’da yabancı unsurların zenginleşmesine rağmen yerli Müslümanların fakirliğinde etken olan sebeplerden birisini de, gayr-i Müslimlerin ticaret ve sanatta ilerlemeyi esas tutmalarına ve bunun karşılığında Müslümanların da memuriyet ve askerlikte istihdam edilmelerini göstermiştir. Dolayısıyla, insan kabiliyetlerinin inkişaf etmesini engelleyen kısır alanlarda istihdam yığılmalarının önlenerek verimli hale getirilmesi önem arz etmektedir. Müslümanların temelde girişimci olmaları gerekir. Çünkü risk almayı severler. “fe iza azamte fetewakkal alallah” ayetinde denildiği gibi bir işe giriştiğinizde Allah’a tevekkül etmek gerekir. Bu nedenle de sosyal girişimcilik de risk almayı ve fedakârlık yapmayı gerektirmesinden dolayı Müslümanların daha çok bu alanlarda teşebbüste bulunmaları gerektiği söylenebilir.

İnsanlığın yararına olan ve insanları nefis perestlik ve dünya perestlikten muhafaza edecek olan her türlü sosyal girişim İslami açıdan sakıncalı değildir. Ancak sosyal giderlerin bütçe üzerinde oluşturduğu yük dikkate alındığında insanların tembelliğe düşmemesi, başkalarının sırtından geçinmeye çalışması veya

Literature Islamic and Political Sciences 2017, 2 (1): 47-72

haksız kazanç elde etmesine olanak sağlayacak sistematik açıkların ve kontrol zafiyetlerinin de giderilmesi gerekir. Bu da “*düşünmüyor musunuz?, tedbir almıyor musunuz? ve Akıl etmiyor musunuz?*” gibi Ayetlerde ifade edilen hususlara uygun olmalıdır.

Bediuzzaman, üretici olan emeğin esas olduğunu ve memuriyet gibi ihtiyaç dışı veya lüzumsuz kadrolarda insan kabiliyetlerinin köreltilmemesi gizli işsizliğe (masa başı işsizlik) yol açmaması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir (Nursi B. S., 1993, s. 32): “*Biz, gayri tabii ve tembelliğe müsait ve gururu okşayan imaret maişetine el atıp belamızı bulduk. Maişet için tabii ve meşru ve zihayat sanattır, ziraattır ve ticarettir. Gayri tabii ise memuriyet ve her nevi imarettir.*” Denilerek sadece memurluk ve kamu çalışanı olmak noktasında beklenti içerisinde olunmasını ve bunun bir geçim kapısı olarak görülmesini uygun karşılamamıştır. Fitri meslekler olarak ziraat, sanat ve ticaret sektörlerini göstermiştir. Memurluk ve kamu sektöründeki istihdamın ise toplum yararına düşünceye sahip olmak ve milli hamiyet gibi duygularla hizmet edilmesinin doğru olduğu savunulmuştur. İslam’ın emrettiği şekilde iktisat etmeyen ve haram kıldığı israfa düşenlerin çok olduğu toplumlarda devlet kapısından yardım beklentileri artacağı ve dolayısıyla bütçe dengesizlikleri, borçlanma ve faiz işlerine bulaşma gibi ekonominin temellerini olumsuz etkileyecek bozucu etmenler ortaya çıkacaktır. Ancak iktisadın sadece kamu sektöründe değil aile ve toplum için de yaygınlaşması, israf ve yersiz harcamadan sakınılması durumunda hem ekonomi ve hem de kamu sosyal politikaları zorlanmadan başarılı bir şekilde uygulanabilecektir.

Osmanlı Devletinin son yıllarında ekonomik ve siyasi olarak çöküşün arifesinde belirtilen bu tahlilden şu sonuca varılabilir ki; etkin bir sosyal girişimcilik ekosistemi için devletin hantal ve gereksiz bürokrasiden kurtarılarak memuriyet kadrolarını azaltması, ihtiyaç dışı kadroları tasfiye ederek verimlilik ve liyakat esasına dayanan bir politika izleyerek, sanat, ziraat ve ticarete serbestiyet, iş bölümü ve uzmanlaşmanın önünü açan ve bunun için temel eğitim programları hazırlaması gerekmektedir. Bu amaçla teşvik tedbirleri ile KOBİ’lere etkin ve uzun döneme yaygın desteklerin yapılması ve eğitim alanında sanat okullarına büyük önem verilmesi ile birlikte üniversite-iş dünyası işbirliğini ve ortak çalışmasını sağlayacak tedbirlerin alınması önem arz etmektedir. Üniversite-iş dünyası iş birliği, teori ile uygulamanın birleştirilmesi ile gençlerin piyasayla yakınlaşması ve kısa zamanda tecrübe ve iş sahibi olmasına yardımcı olması noktası ile bilim ve teknolojiye araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin artması noktalarında büyük öneme sahiptir.

Bu kapsamda belirtilmesi gerekli görülen bir husus ise faizin haram kılınıp zekat emrinin yerine getirilmesidir. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus sosyal politika hedefleri içerisinde olan toplumsal huzur ve sosyal dayanışma ile iş barışı gibi temel konulardır. Risale-i Nur, sosyal sınıflar arasındaki dengenin ancak Kuran’ın koyduğu ölçülerle korunabileceğini vurgular. Kuran’ın insana yönelik en temel prensibi olan “*ubudiyet üzere yaşamak,*” ancak bu şekilde mümkün olmakta; öte yandan, ancak kendi vazifesini yaparak rızık vermek noktasında Allah’ın vazifesine karışılmadan ubudiyet üzere yaşandığı sürece bu denge muhafaza edilebilmektedir. Said Nursî’ye göre, sosyal dengeyi bozan en önemli iki unsur, faizin varlığı ve zekâtın uygulanmamasıdır. Bu iki unsurdan faizin toplumsal hayattaki temelindeki yansımada “*Sen çalış, ben yiyeyim,*” yaklaşımının olduğunu ve zekât emrine uymamanın temelinde ise “*Ben tok olayım, başkası açlıktan ölse bana ne*” anlayışlarının yattığı ifade edilmektedir. Çünkü mevduat sahibinin paralarıyla verilen kredileri alan esnaf, sanatkâr, yatırımcı veya tüketici kendi çalışmasıyla mevduat sahiplerini beslemektedir. Mevduat sahiplerinin hiçbir riskleri olmadığı gibi kredi kullananların iflas etmeleri durumunda bile faiz alacakları katmerli bir şekilde mal varlıklarının tasfiyesi ve icraya verilmesiyle de olsa mutlaka garantili bir şekilde tahsil edilmektedir. Bu da mevduat sahiplerinin zenginleşmesine ve merhametsizleşmesine yol açmaktadır. Zekât verilmemesi de gene başkasının aç olmasıyla ilgilenmemek ve dolayısıyla fakirlerden hürmet ve saygı görmemelerinden dolayı sınıflar arasında açılan makas suç oranlarının yükselmesine, ihtilal ve fesatlıkların artmasına yol açmaktadır. İnsanlık tarihindeki karışıklıkların, fesadın, ihtilallerin ve ahlaki bozukluklarının temelinde, bu iki anlayışın yattığı savunulmaktadır. Bu da sosyal politikaların kamu maliyesi üzerinde ciddi bir yük olarak kambur oluşturmasına ve asayiş ile toplumsal huzursuzlukların önlenememesi anlamına gelmektedir. Kuran ile Hadis ışığında yapılacak uygulamaların ihlas ve gerçek tahkiki iman ile desteklenmesi durumunda sürdürülebilir sonuçlar vereceği kuşkusuzdur. Dolayısıyla Müslüman toplumlarda sosyal girişimciliğin

Literature Islamic and Political Sciences 2017, 2 (1): 47-72

sürdürülebilir bir şekilde istenilen amaçları doğurabilmesi için “*Sen çalış, ben yiyeyim,*” ile “*Ben tok olayım, başkası açlıktan ölse bana ne*” yaklaşımlarının ortadan kalkması gerekmektedir. Bu da zekat ve faiz gibi İslami emir ve yasakların imanları gereğince gönüllü olarak uygulandığı bir toplumun varlığını gerektirmektedir.

Kaynakça

- Abu Saifan, S. (2012). Social Entrepreneurship: Definition and Boundaries. *Technology Innovation Management Review*, 22-28.
- Ahmad, I. (2011). Religion and Labor: Perspective in Islam. *The Journal of Labor and Society*, 589-620.
- Ansari, M. (1994). İslamic Perspectives on Sustainable Development. *The American Journal of Islamic Studies*, 394-402.
- Armağan, S. (1991). *Ana Hatları İle İslam Ekonomisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, No :96.
- Aström, Z. H. (2011). Paradigm Shift for Sustainable Development: The Contribution of Islamic Economics. *Journal of Economic and Social Studies*, 73-84.
- Budak, G. (2015). Yoksulluğa İnovatif Bir Çözüm: Sosyal Girişimcilik. *Emek ve Toplum*, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/84819>.
- Canbay, T., & Demir, M. (2013). Türkiye’ de Sosyal Güvenlik Açıkları ve Sosyal Güvenlik Ahlakı. *Yönetim ve Ekonomi*, 303-317.
- Çayıroğlu, Y. (2014). İslâm İktisadının karakteristik özellikleri. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 149-183.
- Debbaoğlu, A. (1979). *İslam İktisadına Giriş*. Dergah Yayınlar: İstanbul.
- Döndüren, H. (1993). *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları.
- Dumlu, E. (2011). Zekât, Kamu Harcamaları Açısından. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 218-252.
- Gundolf, K., & Filser, M. (2013). Management Research and Religion: A Citation Analysis. *Journal of Business Ethics*, January 1., 177-185.
- Haldun, İ.-i. (1968). *Mukaddeme*. İstanbul: 1,2,3 Cilt, Çev: Z.Kadiri Urgan.
- J.Cornell, V. (2006). In the Shadow of Deuteronomy Approaches to interest and usury in Judaism and Christianity. A. Thomas içinde, *Interest in Islamic Economics* (s. 13-24). New York: Routledge.
- Jha, Y. (2013). Examining the Meta-Principles of Modern Economics and their Implications for Islamic Banking and Finance. *Islamic Sciences*, Vol. 11, 169-181.
- Kalaycı, İ. (2013). Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek? *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 52-76.
- Karaman, H. (1987). *Mukayeseli İslam Hukuku*, C:1,2,3. Nesil Yayınları: İstanbul.
- Karaman, H. (2002). *Laik Düzendeki Yaşamak*, C:1,2,3,. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Khan, M. F. (2013). Theorizing Islamic Economics: Search for a Framework for Islamic Economic Analysis. *Islamic Econ.*, Vol. 26 No. 1, 203-236.
- Kırılmaz, S. K. (2013). Sosyal Girişimcilerin Girişimcilik ve Dönüştürücü Liderlik Algılarının Belirlenmesi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 104-130.

Literature Islamic and Political Sciences 2017, 2 (1): 47-72

- Koç, O. (2010). Toplumsal Sorunlarla Mücadelede Bir Kaldıraç Olarak Sosyal İnovasyon Ve Sosyal Girişimcilik Açısından Önemi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/81597>.
- Koehler, B. (2011). The Economist Mohammed Ibn Abdullah (570 – 632). *Economic Affairs*, 109-114.
- Kuran, T. (1995). Islamic Economics and the Islamic Subeconomy. *Joumai of Economic Perspectives*, 155-173.
- Marsuki, M. Z. (2009). Religious Agendas Towards Sustainable Development: An Islamic Perspective. *Malaysian Journal of Science and Technology Studies*, 22-39.
- Mevdudi, E. (1985). *Faiz*. İstanbul: Bir Yayıncılık, Çev: Beşir Eryarsoy, No:41.
- Nakvi, N. H. (1985). *Ekonomi ve Ahlak*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Nienhaus, V. (2013). Method and Substance of Islamic Economics: Moving Where? *Islamic Economics*, 169-202.
- Nursi, B. S. (1960). *Mesnevi-i Nuriye*. İstanbul: Envar Neşriyat.
- Nursi, B. S. (1960). *Sözler*. İstanbul: Envar Neşriyat.
- Nursi, B. S. (1993). *Münazarat*. İstanbul: Envar Neşriyat.
- Okandan, G. D., & Görgülü, V. (2012). Türkiye'de Sosyal Girişimcilik Tanımı ve Örnekleri. B. Çınar içinde, *Büyüyen Kapsayıcı Piyasalar*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Özdevecioğlu, M., & Cingöz, A. (2009). Sosyal Girişimcilik ve Sosyal Girişimler: Teorik Çerçeve. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 32, 81-95.
- Riis, O. (1989). The Role of Religion in Legitimizing the Modern Structuration of Society. *Acta Sociologia*, 137153.
- Shittu, A. B. (2014). The Qur'anic worldview: A springboard for cultural reform. *Intellectual Discourse*, 239-242.
- Singh, A. (2016). *Indian Social Entrepreneurs*. Springer India.
- Şirvan, İ. (1997). Risale-i Nur'da "İktisat" Bir Giriş Denemesi. *Köprü Dergisi*, 57. Sayı.
- Tabakoğlu, A. (1988). *İslam ve Ekonomik Hayat*. Ankara: Diyanet Yayınları.
- Talegani, M. (1989). *İsmal ve Mülkiyet*. İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Wilber, C. K. (1974). The 'New' Economic History Re-examined: R. H. Tawney on the Origins of Capitalism. *American Journal of Economics & Sociology*, July 1., 249-258.
- Wolk, A. M. (2008). *Social Entrepreneurship and Government*. Washington: A root Cause.
- Zaim, S. (1992). *İslam-İnsan-Ekonomisi*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları.
- Zaman, A. (2012). Crisis in Islamic Economics: Diagnosis and Prescriptions. *Islamic Econ, n., Vol. 25 No. 1*, 143-166.